

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних
відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра міжнародних відносин

**КВАЛІФІКАЦІЙНА
РОБОТА МАГІСТРА**

на тему: **«МІКРОДЕРЖАВИ У СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН»**

Виконала:
здобувач(ка) вищої освіти 2-го курсу, групи УВ-61
спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії»
ОПП «Міжнародні відносини, суспільні комунікації
та регіональні студії»
КОРОЛЬОВА Анна Євгенівна

Керівник:
д.ю.н., доцент КОНОНЕНКО Валерій Петрович
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я по батькові)

Рецензент:
д.ю.н., проф. Тимченко Л.Д.
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я по батькові)

ХАРКІВ – 2024 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. МІКРОДЕРЖАВИ ЯК СУБ'ЄКТИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН І ЇХНЯ РОЛЬ У МІЖНАРОДНІЙ СИСТЕМІ	9
1.1. Мікродержави та мікронації	9
1.2. Класифікація мікродержав	16
1.3. Політико-правові особливості мікродержав	27
Висновки до розділу 1.....	38
РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНА ТА ЕКОНОМІЧНА РОЛЬ МІКРОДЕРЖАВ.....	40
2.1. Асиметрія в міжнародних відносинах і політична стратегія мікродержав.....	40
2.2. Зовнішня політика і безпека	48
2.3. Роль мікродержав у світовій економіці	55
Висновки до розділу 2.....	66
РОЗДІЛ 3. ДИПЛОМАТІЯ МІКРОДЕРЖАВ	68
3.1. Історія та особливості дипломатії мікродержав	68
3.2. Виклики глобалізації та роль мікродержав у міжнародних відносинах.....	71
3.3. Сучасні інструменти та підходи в дипломатії мікродержав	84
Висновки до розділу 3.....	88
ВИСНОВКИ.....	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	91

ВСТУП

Актуальність теми. Актуальність вивчення мікродержав у системі міжнародних відносин стає все більш очевидною на тлі глобальних змін, що впливають на сучасний міжнародний порядок. Мікродержави, незважаючи на обмежену територію, нечисленне населення та обмежені ресурси, демонструють здатність відігравати значущу роль у міжнародних процесах. Особливий інтерес до них обумовлений їхнім впливом на міжнародну політику, зокрема у сферах екології, фінансів та безпеки. Багато мікродержав, як-от Мальта, Люксембург, Сінгапур та інші, мають розвинуті фінансові ринки, значний рівень інноваційної інфраструктури та важливі транзитні пункти, що підвищує їхній статус на міжнародній арені.

Також, мікродержави стають активними учасниками регіональних та глобальних об'єднань, таких як ООН, Європейський Союз, Асоціація Карибських держав тощо, що надає їм можливість впливати на ухвалення рішень та просувати свої інтереси на світовій арені. Завдяки цій участі, вони отримують платформу для співпраці з великими державами та міжнародними організаціями, що зміцнює їхню позицію та дозволяє вирішувати важливі питання, які стосуються і малих, і великих держав.

Крім того, загрози зміни клімату, міжнародного тероризму та транснаціональної злочинності змушують міжнародну спільноту переглядати традиційне розуміння безпеки, що відкриває нові можливості для мікродержав. Багато з них активно займаються питаннями кліматичної політики, виступають за скорочення викидів вуглецю та захист морських екосистем, що підвищує їхній вплив та авторитет у відповідних сферах. Наприклад, мікродержави, що розташовані на островах, як-от Мальдіви, виступають ініціаторами численних міжнародних договорів щодо адаптації до кліматичних змін.

Отже, дослідження ролі мікродержав у системі міжнародних відносин є своєчасним та необхідним, оскільки ці держави надають унікальну можливість аналізувати не лише поведінку впливових гравців, а й менш потужних, але

стратегічно важливих суб'єктів, які активно беруть участь у формуванні сучасної міжнародної політики.

Ступінь вивченості теми. І.О. Балак, О.Б. Пікулик вивчали роль мікродержав Європи в світовій економіці

Дорош Л., Дверій П. розглядали малі та мікродержави у системі міжнародних відносин.

Про асиметрію міжнародних відносин писали І.П. Дерев'янка, В. В. Леонов, Б. О. Ворович, Г.М. Перепелиця, М.М. Розумний, О. М. Субтельний.

Г. Прохазка зробив Міжнародно-правовий аналіз функціонування мікронацій. А. О. Шапошніков вивчав роль віртуальних держав/мікронацій у сучасній політиці.

Адміністративно-правовий аналіз віртуального дипломатичного представництва зробив М.В. Маркарян.

Іжевська Т. І. Погляд на особливості ватиканської дипломатії.

Мета дослідження – визначення ролі, впливу та особливостей функціонування мікродержав в системі сучасних міжнародних відносин.

Завдання дослідження. В процесі дослідження вирішувалися наступні завдання:

- розглянути політико-правові основи мікродержав та їх місце у системі міжнародних відносин;
- розглянути класифікацію мікродержав;
- розкрити роль мікродержав у світовій економіці;
- виявити особливості міжнародної дипломатії мікродержав в контексті глобальних політичних процесів;
- розробити проект концепції категорії «дипломатія мікродержав».

Об'єктом дослідження є мікродержави у системі міжнародних відносин.

Предмет дослідження – економічні, політичні, безпекові та дипломатичні особливості функціонування мікродержав.

Теоретико-методологічна база дослідження. В дослідженні були використані загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, такі, як:

- формально-юридичний метод, який використовувався для аналізу змісту нормативних актів України (п.п. 2.3), міжнародних конвенцій (п.п. 1.2, 1.3);
- порівняльний – з метою аналізу співвідношення економічної, військової асиметрії великих держав і мікродержав (п.п. 1.1, 1.2; 2.1);
- структурно-функціональний метод для виявлення специфічних особливостей та функціонування міжнародних організацій, в яких приймають участь мікродержави (п.п. 1.1, 1.2; 1.3, 2.1, 3.3);
- формально-логічний метод допоміг у визначенні дефініцій категорій (п.п. 1.2);
- історичний – для виявлення закономірностей виникнення і розвитку мікродержав (п.п. 1.1).

Інформаційну базу дослідження становлять наукові публікації та дослідження українських та зарубіжних науковців з відповідної тематики, матеріали науково-практичних конференцій, журнали та періодичні видання; законодавчі та нормативно-правові акти органів державної влади України, міжнародні конвенції, ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна дослідження. Найбільш суттєвими результатами, які отримані в результаті дослідження і володіють науковою новизною, є: розробка проекту концепції категорії «дипломатія мікродержав», вдосконалено понятійно-категорійний апарат, зокрема, сформульовано визначення поняття категорії «мікродержава», дістала подальшого розвитку теорія асиметрії в міжнародних відносинах.

Апробація результатів дослідження. Основні положення роботи обговорювалися на кафедрі міжнародних відносин ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу», результати дослідження були оприлюднені на Всеукраїнському науково-практичному круглому столі «Стратегічні напрями зовнішньої політики та дипломатії країн світу» (м. Харків, 21 листопада 2024 року).

Структура роботи. Робота кваліфікаційна складається зі вступу (на початку), двох розділів, висновків, списку використаних джерел, який містить

83 одиниць. Загальний обсяг роботи становить 99 сторінок, з яких основного тексту – 90 сторінок.

РОЗДІЛ 1

МІКРОДЕРЖАВИ ЯК СУБ'ЄКТИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

1.1. Мікродержави та мікронації

У сучасному світі, за винятком відкритого моря, Антарктиди та космічного простору, кожен клптик землі розділений між приблизно двома сотнями існуючих держав. У той же час, свобода самовираження, властива демократичним країнам, у поєднанні з розвитком сучасних технологій, передусім Інтернету, стимулює появу нових проєктів, що їхні творці позиціонують як «республіки», «князівства» чи навіть «королівства», вдаючись до відповідної державної символіки та заявляючи про свою нішу в суспільно-політичному житті. Однак їхня чисельність та ідеологічна орієнтація, як правило, не становлять загрози для сучасних політичних реалій, на відміну від сепаратистських рухів чи терористичних організацій, що залишаються основними осередками напруженості на світовій арені. З огляду на відмінності в термінології у різних мовах та наукових традиціях, для позначення таких суб'єктів у цій статті використовуватиметься об'єднаний термін – «віртуальна держава/мікронація». На відміну від вигаданих світів та уявних держав, на Землі існує чимало подібних утворень, які хоча й не є державами, але мають певні ознаки та функції, властиві політичним суб'єктам. Це приватні політичні проєкти, які створюються з різноманітними цілями і часто позиціонують себе як держави – принаймні, декларативно. Однак, за своєю суттю, вони є квазідержавами, оскільки їм бракує основних ознак державності, таких як стабільна територія, постійне населення та суверенітет. Найвідоміші європейські мікронації чи віртуальні держави, як-от Християнія у Данії, Ужупіс у Литві, Сіленд у водах неподалік Великої Британії, або Себорга в Італії, відображають різні аспекти політичної альтернативи. Де-юре ці утворення є радше анархо-комунами, творчими союзами, самовільно оголошеними територіями чи навіть історико-правовими парадоксами. Кожне з них має свою

унікальну форму самоорганізації, яка кидає виклик традиційним уявленням про державність, підкреслюючи, що елементи політичного устрою можуть існувати й поза межами національної держави [46, с. 32-33].

Ідея особистої автономії індивіда поширюється і на автономію певних спільнот, груп, які прагнуть до автономії, що може бути закріплена на певній території з амбіціями політичного визнання. Мікронації є прикладом таких спроб, що іноді виникають як протест або демонстрація потреб та інтересів окремих спільнот перед офіційною владою. Водночас вони можуть бути використані для реалізації різноманітних (часом незаконних) ініціатив. Попри відсутність відкритого протиборства з державою, мікронації відрізняються від сепаратистських рухів, однак їхня діяльність, навіть мирна, може мати непередбачувані наслідки. Ідеї створення альтернативних форм державності або політичного режиму завжди хвилювали людство, починаючи з класичних утопій, таких як держави, описані Платоном, Френсісом Беконом, Томасом Мором та Томмазо Кампанеллою. На думку А. Шапошнікова, ці утопії можна вважати віртуальними державами, оскільки вони існували лише в уяві своїх авторів і читачів. А. Шапошніков також зазначає, що сучасні приватні політичні проєкти часто проголошують себе державами, хоча фактично вони є квазідержавами, бо не мають основних елементів, притаманних державному організму: території, населення і суверенітету [46, с. 32].

Мікронації, як і утопії, часто виникають у відповідь на незадоволення внутрішньо- або зовнішньополітичними процесами, порушення прав людини чи державними утисками. Ті, хто засновують мікронації, зазвичай шукають нових форм взаємодії і прагнуть до свободи, незалежності та дотримання фундаментальних прав і свобод. Вперше термін «мікронація» був запропонований Робертом Беном Медісоном при проголошенні незалежності Королівства Талоса. Згодом він став використовуватися для опису невизнаних держав і віртуальних держав, які існують здебільшого в інтернет-просторі. Галієва О.С. наголошує на відмінності між мікронаціями та мікродержавами: мікродержави мають реальні території, населення, атрибути державності та

органи влади, хоча й залишаються невизнаними на міжнародному рівні. Віртуальні ж держави є експериментом у галузі теорії держави і права, вони існують виключно в інтернеті і не претендують на реальну участь у міжнародних справах. Однак, на думку автора, обидві форми – як мікронації, так і віртуальні держави – можуть проголошувати себе державами, незалежно від наявності території [37, с. 89-90].

Отже, мікронації, як правило, виникають у відповідь на соціально-політичні виклики, намагаючись забезпечити автономію, особисті права та свободи для своїх членів. Вони часто є реакцією на незадоволення державними політиками, порушення прав людини або інші проблеми, що призводять до утисків з боку держави. Водночас мікронації не завжди мають фізичну територію або визнані атрибути державності, тому їх діяльність може розгортатися віртуально, особливо в епоху цифрових технологій.

Існує ще така позиція, що мікронація – це особлива організація, що створюється та функціонує за зразком нації або держави, зберігаючи при цьому, як правило, низку або навіть усі ключові ознаки національної ідентичності, а також елементи державної структури. Незважаючи на те, що деякі мікронації починають існування як жарт або соціальний експеримент, вони можуть розвинути в справжнє національне утворення і навіть мати шанс на досягнення державного статусу.

Зазвичай засновники мікронацій заявляють претензії на певну територію в реальному світі, що часто складається з маленьких, ізольованих острівців чи навіть ділянок, частково занурених у воду. Як і традиційні держави, такі мікронації нерідко приймають декларації незалежності, розробляють конституції, випускають марки, паспорти, створюють власний герб і карбують національну валюту. Вони також прагнуть до дипломатичного визнання, формуючи та направляючи своїх представників у статусі послів і спеціальних посланників до інших країн. З часом такі спільноти можуть еволюціонувати, створюючи самобутню культуру та цінності, що робить їх унікальними у

сучасному світі та надає шанс на тривале існування в міжнародному середовищі [4, с. 71-72].

На противагу цьому, мікродержави мають чіткіші риси, такі як визначена територія, населення і суверенітет, хоча й можуть бути невизнаними на міжнародному рівні. Мікродержави прагнуть досягти міжнародного визнання і формалізації своєї державності, в той час як мікронації можуть функціонувати в умовах, де відсутні офіційні механізми визнання. Обидва поняття мають спільні риси у формулюванні своїх цілей, адже і мікронації, і мікродержави можуть проголошувати себе державами, однак відрізняються за своїм юридичним статусом, структурою та формою існування. Таким чином, порівняння мікронацій і мікродержав показує, що, незважаючи на спільність у прагненні до автономії, ці концепції розрізняються за суттю, функціонуванням і ступенем визнання в міжнародних відносинах.

Натомість від віртуальних мікронацій треба відмежовувати абсолютно реальні мікродержави, деякі з яких мають доволі давню історію.

У політичній сфері, а також у наукових дослідженнях, зокрема в галузі права, головними об'єктами уваги найчастіше є великі й провідні держави, оскільки вони мають ключовий вплив на формування глобальних політичних та економічних процесів. Ці держави визначають основні напрями розвитку світової спільноти, що відображається у формуванні міжнародних відносин, глобальної торгівлі, безпеки та інших важливих сфер. Однак, зі зростанням темпів глобалізації, стає дедалі очевиднішим, що для всебічного розуміння політичної та правової карти світу необхідно звертати увагу на ті держави, які часто залишаються поза фокусом уваги. Особливу увагу заслуговують так звані карликові держави, або мікродержави, особливо в Європі та на інших континентах, без аналізу яких неможливо скласти повну картину світових процесів [19, с. 101]. Держави змушені адаптуватися до мінливого, взаємопов'язаного і взаємозалежного, передавати частину своїх функцій наднаціональним структурам, розділяючи з цими структурами свої управлінські функції і створюючи нові моделі світополітичного управління. Адже

міжнародні міжурядові організації сприяють світовому управлінню та інтеграції, підвищуючи увагу до колективних проблем політики, економіки, екології та соціального захисту на відміну від традиційної уваги до міждержавних відносин [9, с. 37].

З усіх ключових акторів міжнародних відносин історично поява національної держави є найважливішою з точки зору того, як формується глобальна система. Сьогодні існує 193 визначені та міжнародно визнані території, які ми офіційно називаємо національними державами (або частіше просто «державами»). Щоб повністю зрозуміти їхню важливість, нам потрібно зазирнути далі в історію.

У 1648 році у Вестфалії, що є частиною сучасної Німеччини, було укладено мирний договір між кількома ворогуючими сторонами, які виграли Тридцятилітню війну (1618–1648). Вестфальський мир став відомим не лише тим, що поклав край жорстокій війні, але й тим, що заклав початок нашої сучасної глобальної системи. До Вестфалії Європа складалася з ряду міст-держав і менших територій, багато з яких певним чином контролювалися церквою (під виглядом «Священної Римської імперії»), яка забезпечувала керівний набір принципів до кожного правителя. За цієї домовленості кордони та розподіл влади були нечіткими і часто невизначеними. Вестфальський мир встановив систему, згідно з якою влада в майбутньому базуватиметься на політичній ідеї суверенітету, а не на релігійних структурах. Формалізуючи це, кожен учасник Договору погодив набір визначених кордонів, що позначають їхню територію, яку по черзі визнають інші. Це призвело до перекроювання європейської карти та поступової появи ідеї сучасних національних держав як територіально пов'язаних одиниць, визнаних іншими такими одиницями як територіально, так і політично, визнаючи взаємний суверенітет, що, серед іншого, передбачає невтручання у внутрішні справи іншої держави [68]. Для деяких Вестфальська держава все ще є основною одиницею аналізу. Інші вважають за краще використовувати терміни «великі держави» або «гегемонія» [83]. Вживання термінів «великі держави» або «гегемонія» пропонується

розглядати на противагу значенню мікродержав у системі міжнародних. По-перше, концентрація уваги виключно на великих державах або гегемоніях обмежує розуміння глобальної політики і не враховує унікальний внесок мікродержав. Вестфальська система державного суверенітету, яка сформувала національні держави як головних акторів міжнародних відносин, з часом втратила свою однозначність у сучасних умовах глобалізації. Мікродержави, хоча й не володіють військовою силою або економічними ресурсами на рівні імперій чи гегемоній, відіграють важливу роль у міжнародних організаціях, таких як ООН, де їхній вплив може перевищувати їхній розмір або чисельність населення.

Крім того, великі імперії чи гегемонії часто стикаються з труднощами у вирішенні внутрішніх соціальних, економічних та культурних викликів через свою масштабність і складність управління. Мікродержави ж, завдяки своїй компактності, можуть забезпечувати більш ефективне управління та стійкі соціальні системи [82]. Однією з головних переваг мікродержав є їхня здатність до гнучкості та дипломатичної маневреності. Вони можуть виступати медіаторами у конфліктах, а також вносити свої корисні ініціативи у сфери прав людини, екології та миротворчості. Наприклад, Ліхтенштейн і Люксембург активно виступають за захист прав людини і кліматичні ініціативи, що значно посилює їхню роль у світовій політиці, попри їхній розмір. Мікродержави також демонструють вищий рівень інновацій та адаптації у вирішенні внутрішніх проблем, що може слугувати прикладом для більших держав.

Мікродержави завжди були елементом міжнародної системи. Насправді, були часи в історії, коли мікродержави були нормою, а не винятком. Однак вважається, що сучасна міжнародна система держав виникла після утворення Організації Об'єднаних Націй у 1945 році. На той час до її складу входила лише єдина мікродержава – Люксембург. Протягом періоду до 1965 року мікродержави, такі як Ісландія, Ямайка та Мальта, приєдналися до ООН. Однак вступ Мальдів у 1965 році поставив питання про життєздатність таких дуже

малих держав як повноправних членів світової організації. Незважаючи на те, що Рада Безпеки схвалила заявку Мальдів, вона скликала Комітет експертів для вивчення питання членства мікродержав в ООН. У звіті комітету були включені пропозиції Великобританії та США, які припускали надання мікродержавам форми асоційованого членства, що виключало б право голосу або зайняття посад у Генеральній Асамблеї. Проте це питання не просунулося далі, оскільки Юридична рада ООН у своєму консультативному висновку заявила, що ці пропозиції суперечать принципам суверенної рівності в Статуті ООН, який зазначає, що кожна держава-член має один голос у Генеральній Асамблеї. Відтоді мікродержави продовжували приєднуватися до світової організації; останньою мікродержавою, яка приєдналася до ООН, став Тувалу — тихоокеанська острівна держава з населенням 11 000 осіб, яка стала членом ООН 5 вересня 2000 року.

Мікродержави, завдяки принципу «суверенної рівності» в Статуті ООН, стали легітимними членами міжнародної системи держав. Проте спостерігачі та аналітики міжнародної політики зазвичай сприймали питання мікродержав як проблему для існуючої системи держав, а не намагалися її зрозуміти [70, р. 4].

Принцип суверенної рівності держав у сучасному міжнародному праві означає повагу до суверенітету та юридичної рівності усіх держав у міжнародних відносинах, не зважаючи на їх розмір. Він підкреслює обов'язок кожної держави поважати право інших держав на здійснення законодавчої, виконавчої та судової влади в межах їхніх територій без зовнішнього втручання. Цей принцип надає кожній державі можливість самостійно реалізовувати свої права та обов'язки як суб'єкта міжнародного права, а також забезпечує юридичну рівність усіх держав, незалежно від їх економічних, соціальних, політичних або інших характеристик.

Згідно з пунктом 1 статті 2 Статуту ООН, принцип суверенної рівності проголошує, що всі члени Організації Об'єднаних Націй є рівними [41]. Декларація 1970 року додає деталі цього принципу, включаючи юридичну рівність держав, обов'язок поважати правосуб'єктність інших держав,

непорушність територіальної цілісності та політичної незалежності, а також право кожної держави вільно вибирати свою політичну, економічну і культурну системи [12]. Ці елементи також закріплені в таких міжнародних актах, як Гельсінський заключний акт НБСЄ 1975 року, Паризька хартія 1990 року та інші.

Проте фактична нерівність між державами залишається актуальною. Це проявляється, наприклад, у роботі Ради Безпеки ООН, де права постійних членів відрізняються від прав непостійних. Така нерівність пояснюється прагненням забезпечити ефективність прийняття рішень. Також у Міжнародному валютному фонді та інших організаціях діє система зваженого голосування, де вагомість голосів відображає економічну силу країн.

Держави залишаються ключовими акторами міжнародних відносин. Теоретично держава повинна мати визначену територію, постійне населення та уряд, здатний контролювати її територію та здійснювати міжнародні відносини. Держави також потребують певної міри зовнішнього визнання. Незважаючи на очевидні межі односторонності, сила суверенної держави завадила зміцненню багатосторонності [82]. Тому у сучасному міжнародному праві спостерігається тенденція до передачі суверенними державами частини своїх повноважень міжнародним організаціям для вирішення глобальних та регіональних проблем. Є думка, що це обмежує суверенітет держав, але насправді така передача прав є добровільною і відповідає суверенному праву держав укласти міжнародні угоди. Це не обмежує суверенітет, а є частиною глобального взаємозв'язку, що потребує спільних зусиль для вирішення сучасних викликів [43, с. 92-94].

1.2. Класифікація мікродержав

Кожна країна світу вирізняється своїми унікальними характеристиками, що формуються на основі її історії, культури, економіки, політичного устрою та природних ресурсів. Ці фактори роблять кожну країну неповторною і створюють її особливу ідентичність. Проте, спільні риси, які наявні у кількох

країн, дозволяють класифікувати їх за певними типами або групами. Це допомагає дослідникам і науковцям аналізувати загальні процеси та тенденції в рамках глобальної політичної, економічної та культурної систем.

Країна – це певна територія з чітко визначеними кордонами, на якій проживає визначений народ чи нація. У політико-географічному аспекті країна може мати статус незалежної держави, що означає наявність повного суверенітету, або бути залежною від іншої держави, що обмежує її самостійність у зовнішніх і внутрішніх питаннях. Суверенітет означає повну політичну, економічну та правову незалежність країни у міжнародних відносинах та на внутрішній арені. Коли країна має суверенітет, вона здобуває офіційний політичний статус держави, що надає їй повні права та обов'язки суб'єкта міжнародного права [16, с. 7]. Наразі в міжнародній системі існує 41 мікродержава, що становить близько 25 відсотків сучасних суверенних держав, які через обмежену територію, населення та природні ресурси повинні адаптуватися та знаходити рішення, щоб вижити. Тому ідентифікація та визначення мікродержав є важливою та корисною справою як для вчених, так і для політиків [75].

Нільсом Амструпом у 1976 році, визначено загальні підходи до визначення малих держав, які поширюються на мікродержави та включають їх. Це: пов'язування малого розміру з деякими вимірними критеріями, такими як територія, чисельність населення або ВВП. На його думку, малі розміри можна розглядати як проблему сприйняття, тобто малі держави малі через самосприйняття. Тобто в державності є невід'ємний психологічний аспект малості.

Визначення на основі розміру економіки та чисельності населення допомагають відрізнити мікродержави від інших. Проте, як зазначив Бйол, «мікродержави» як категорія аналізу є корисними лише з точки зору характеристик цих держав та важливості цих характеристик для їхньої ролі у міжнародній системі [49, р. 30]. Саттон і Пейн визначили кілька характеристик,

спільних для багатьох мікродержав, які стосуються способу ведення їхніх зовнішніх відносин.

Першою характеристикою є відкритість. Мікродержави характеризуються високим ступенем відкритості через їхню значну залежність від зовнішньої торгівлі, що є наслідком вузької виробничої бази. У політичній сфері ці держави зазвичай страждають від нестачі управлінських та технічних можливостей, що призводить до високого рівня залучення іноземних фахівців та залежності від зовнішніх джерел інформації про світові події.

Другою характеристикою є їхня ізолюваність. Більшість мікродержав є маленькими багатонаціональними острівними державами, де життя на островах формує усвідомлення ізоляції, що надає перевагу індивідуальній ідентичності над колективною солідарністю. Віддаленість островів робить транспорт та комунікацію між ними дорогими, а надання державних послуг ускладненим та витратним.

Третьою характеристикою є стійкість. Політичні системи мікродержав, як правило, є більш міцними та демократичними в порівнянні з деякими великими державами, що розвиваються. Це пов'язано з тим, що в мікродержавах існує більший політичний консенсус. Хоча деякі з них етнічно різноманітні, їхня політична культура орієнтована на спільну політичну єдність, що забезпечує політичну стабільність.

Четвертою характеристикою є економічна слабкість та брак природних ресурсів. Навіть ті держави, які мають природні ресурси, поки не змогли їх ефективно мобілізувати або використовувати. Більшість з них входять до списку найменш розвинених країн ООН. Військові можливості цих держав також дуже обмежені, що не дозволяє їм ефективно захищатися від зовнішньої агресії [78, р. 581-590].

Амструп використовує класифікаційну матрицю, що включає п'ять вимірів, які класифікують малі держави. Ці п'ять вимірів включають низький статус, високий рівень зовнішнього проникнення, специфічні форми поведінки, інтереси малих держав і роль цих держав та їхніх лідерів [47].

Ранг держави визначається на основі таких критеріїв, як чисельність населення, рівень економіки, військова потужність (чи то доведена, чи ні) та вплив на світову політику. Використовуючи чисельність населення та рівень індустріального розвитку як основні критерії, ООН у 1997 році класифікувала держави з населенням менше 1,5 мільйона осіб як «малі держави». Ця класифікація фактично скасувала категорію «мікродержав».

Однак існує потреба розрізняти держави, такі як Уругвай (населення 3 мільйони) і Парагвай (населення 5 мільйонів), які значно менші за середні держави (а отже, є малими державами), і групу країн, які є дуже маленькими, як-от Мальдіви (населення 276 000) і Мальта (населення 379 000). Тому загалом держави з населенням менше 1,5 мільйона осіб класифікуються як мікродержави.

Хоча чисельність населення в таких країнах, як Бруней, Катар і Кіпр, також менша за 1,5 мільйона осіб, і вони класифікуються як такі, що розвиваються, та не включені до мікродержав. Це пояснюється як відносно більш високим рівнем економічного розвитку цих держав, так і тим, що їхні зовнішньополітичні інтереси є значно ширшими, ніж в інших країн [70, р. 1].

Ці невеликі країни займають специфічне місце в міжнародній системі, адже завдяки своїм унікальним економічним і правовим умовам вони стають центрами концентрації іноземних капіталів. Низькі податкові ставки приваблюють у мікродержави численні транснаціональні компанії з країн, таких як Швейцарія, Франція, Німеччина та Австрія. Це створює особливі економічні та правові умови, які мають суттєвий вплив на функціонування міжнародної економіки. Тому вивчення мікродержав у контексті глобалізаційних процесів є не лише актуальним, але й необхідним для повного розуміння сучасної політико-економічної системи світу. У сучасній політичній науці немає загального консенсусу щодо того, що визначає мікродержаву. Вчені та політики довільно визначили критерії, які допомагають ідентифікувати та визначати мікродержави. Отже, існує багато різних і конкуруючих визначень мікродержав, але тема малого рівня державності є всепроникною. У літературі

можна знайти різноманітні терміни, включаючи сільські держави, міні-держави, малі держави, карликові держави та мініатюрні держави [65, р. 75].

Таким чином, класифікація країн за їхніми спільними рисами (такими як політичний устрій, економічний розвиток або географічне положення) дозволяє не лише поглиблено дослідити їхню унікальність, але й допомагає краще зрозуміти їхнє місце та роль у міжнародних відносинах. На підставі аналізу, зробленого С. В. Нараєвським та К.Ю. Редько, можна запропонувати такий варіант класифікації країн світу.

1. За площею:

- країни-гіганти (площа понад 3 млн км²): це найбільші країни світу, які мають великі території та часто різноманітний природно-кліматичний склад. Прикладами є Росія, Канада, США, Китай, Бразилія; вони здійснюють вирішальний вплив на світову політику та економіку. Сьогодні це постійні члени Ради Безпеки ООН.

- великі країни (1-3 млн км²): до цієї категорії належать країни з великою територією, такі як Індія, Аргентина, Казахстан;

- значні країни (500 тис. - 1 млн км²): до них відносяться такі країни, як Україна, Єгипет, Туреччина;

- середні країни (100-500 тис. км²): такі країни, як Франція, Іспанія, Таїланд, належать до цієї категорії;

- малі країни (10-100 тис. км²): це країни з обмеженою територією, такі як Угорщина, Австрія, Грузія;

- невеликі країни (1-10 тис. км²): країни з дуже малою територією, такі як Люксембург, Кіпр;

- мікродержави (менше 1 тис. км²): Найменші країни світу, такі як Ватикан, Монако, Сан-Марино, Ліхтенштейн, Андорра. Вони мають мінімальні території, але часто відіграють значну роль у міжнародних відносинах завдяки своєму унікальному геополітичному статусу або історичному значенню.

2. За чисельністю населення:

- найбільші країни (понад 100 млн осіб): Китай, Індія, США – країни з великим населенням, що мають значний вплив у світовій політиці та економіці;
- значні країни (40-100 млн осіб): до таких країн належать Німеччина, Туреччина, Франція;
- середні країни (20-40 млн осіб): країни, такі як Австралія, Польща, Саудівська Аравія;
- невеликі країни (1,5-20 млн осіб): наприклад, Угорщина, Швеція, Фінляндія;
- дрібні країни (менше 1,5 млн осіб): Сюди входять мікродержави, такі як Ісландія, Мальта, Ватикан, Монако [16, с. 7-8].

Важливо зазначити, що поріг у 1 мільйон населення є «приблизним», а не «точним». Таким чином, поріг у 1 мільйон населення не слід розглядати як абсолютну межу, а натомість як приблизний орієнтир. Це пояснюється тим, що чисельність населення постійно змінюється, оскільки рівень народжуваності, смертності та міграції до та з мікродержав не є фіксованими. Наприклад, Катар колись вважався мікродержавою з населенням близько півмільйона людей на початку 21-го століття, але зараз його населення становить 2,9 мільйона. Цілком можливо, що деякі мікродержави, такі як Свазіленд у Південній Африці та Кіпр у Європі, можливо, налічують близько мільйона людей, але наразі вони все ще можуть розглядатися як мікродержави. Також слід зазначити, що багато мікродержав є острівними (або частково острівними) державами, включаючи всі ті, що знаходяться в Тихому океані та в Карибському басейні. Уразливість мікродержав, спричинена їхнім малим розміром, у багатьох відношеннях більш небезпечна для острівних мікродержав [75].

3. За рівнем розвитку науково-технічного потенціалу:

- з високо розвинутими наукою і технікою: США, Японія;
- з розвинутими наукою і технікою: Німеччина, Південна Корея;
- з нерозвинутими наукою і технікою: деякі країни Африки;
- відсталі країни: Країни з низьким рівнем науково-технічного розвитку, наприклад, Афганістан.

4. За рівнем соціально-економічного розвитку:

- економічно високорозвинуті країни: США, Німеччина, Японія;
- середньорозвинуті країни: Туреччина, Бразилія, Індія;
- країни, що розвиваються: більшість країн Африки та Латинської Америки [16, с. 7-8].

Класифікація мікродержав також може ґрунтуватися на різних підходах, залежно від політичних, економічних, географічних та юридичних характеристик, які розрізняють ці утворення. У загальному сенсі, мікродержави поділяються на три основні категорії: суверенні мікродержави, залежні мікродержави та квазідержави або віртуальні держави.

Суверенні мікродержави – це незалежні політичні утворення, які мають усі ознаки державності, визнані міжнародним співтовариством і є членами ООН чи інших міжнародних організацій. Прикладами таких держав є Монако, Ліхтенштейн, Сан-Марино, Андорра та Мальта. Їхня відмінна риса полягає у повному контролі над власною територією, населенням і суверенітетом, попри обмежені географічні розміри та, здебільшого, невелику кількість населення. Економіка цих мікродержав часто зосереджена на специфічних секторах, таких як туризм, банківська справа, а іноді — особливий податковий режим, що забезпечує їм значні фінансові ресурси та вплив на міжнародній арені.

Залежні мікродержави – це утворення, які мають певний рівень автономії, але залежать від іншої держави в питаннях зовнішньої політики, оборони або інших ключових сфер. До них належать, наприклад, Гібралтар (залежний від Великої Британії), Гренландія (автономний регіон Данії) або острівні території на кшталт Бермудських островів. Вони часто мають свою адміністрацію, яка керує внутрішніми справами, проте позбавлені можливості повноцінно вести незалежну міжнародну діяльність. Такий статус забезпечує їм певний рівень економічної стабільності та підтримки з боку держави-покровителя, водночас обмежуючи політичні можливості на міжнародній арені.

Квазідержави або віртуальні держави – це самопроголошені політичні утворення, які, хоча й оголошують себе державами, не мають офіційного

міжнародного визнання і не можуть здійснювати свої повноваження повноцінно. Зазвичай це так звані мікронації, які існують на основі культурних, соціальних чи ідеологічних переконань їхніх засновників, але фактично не мають ні території, ні сталого населення, ні суверенітету. Приклади таких утворень включають Християнію у Данії, Ужупіс у Литві, Сіленд біля берегів Великої Британії, а також Себоргу в Італії. Ці квазідержави функціонують як культурні або туристичні проєкти, що залучають увагу завдяки своєму унікальному статусу та символічній автономії. У деяких випадках вони також прагнуть привернути увагу до певних соціальних чи політичних ідей, проте на практиці їхня діяльність обмежується внутрішньою організацією, заходами та подіями на власних територіях.

Державоподібні утворення (раніше – це так звані вільні міста Венеція, Гамбург, Данциг тощо). В даний час лише Ватикан може бути віднесений до державоподібних утворень [43, с. 47].

Простіше кажучи, мікродержави можна назвати дуже маленькими державами по відношенню до інших членів міжнародної системи. У зв'язку з тим, що населення планети швидко наближається до 8 мільярдів людей у 2022 році, а світ поділений приблизно на 200 суверенних держав (та інших політичних юрисдикцій) із різним населенням, деякі держави неминуче менші за інші. Термін «мікро» в мікродержавах означає надзвичайну малість у розмірі, коли йдеться про суверенну державу [75].

Існують різні підходи до визначення «малих держав» і «мікродержав», а також різні критерії, що використовуються для визначення держав, кожен з яких може бути розумно обґрунтованим. Визначення є помітними, оскільки вони пропонують рівень ясності та значення, які допомагають встановити об'єкти дослідження, навіть якщо вони є суб'єктивними, суперечливими та неточними. Ця неоднозначність частково виникає через те, що різні вчені вивчають мікродержави для різних цілей і, таким чином, використовують різні критерії. Як наслідок, існує багато визначень мікродержави [75].

Йоко Огашіва формулює наступне визначення мікродержави: це суверенна держава, яка є виключно малою за площею, населенням та економічними ресурсами [71, р. ix].

Але є інший тип гравців або акторів: мікродержави. Хоча «мікро» ці держави все ще є суверенними державами, частково тому, що вони дотримуються міжнародного права. Конвенція Монтевідео є одним із небагатьох міжнародних документів, що формально визначає ознаки, які є основоположними для правосуб'єктності держави згідно з нормами міжнародного публічного права. У статті 1 Конвенції зазначено чотири ключові критерії, які визначають державу як суб'єкт міжнародного права: 1) постійне населення, що надає державі стабільну демографічну основу; 2) певна територія, яка закріплює суверенітет у межах чітко визначених кордонів; 3) уряд, що реалізує суверенні повноваження та здійснює ефективне управління; 4) здатність вступати в міжнародні відносини, що відображає її самостійність і спроможність до міжнародного спілкування. Таким чином, Конвенція Монтевідео закріпила практичні критерії державності, які сформувалися за довгий період еволюції міжнародного права до початку XX століття. Ці критерії розглядаються міжнародною спільнотою як основні параметри, що свідчать про ефективність держави та слугують важливими підставами для її визнання на міжнародному рівні. Вони є основою, на якій вибудовується правовий статус держав у системі міжнародного права, закріплюючи їх здатність бути повноцінними учасниками міжнародних відносин [32, с. 298-299].

Статус мікродержави може бути наданий лише тому суб'єкту міжнародного права, який повністю відповідає всім критеріям державності. Отже, у процесі дослідження мікродержав насамперед важливо переконатися, що об'єкт аналізу є державою, тобто самостійною частиною міжнародної системи. Лише після цього можна визначати, чи класифікується ця держава як "мала" або "мікро". Через відсутність єдиної позиції щодо цього питання і загальноприйнятих визначень понять «мала держава» та «мікродержава»

дослідники застосовують різні підходи і пропонують власні трактування [14, с. 153].

Мікродержави широко визнаються як держави міжнародним співтовариством, вони є учасниками різних міжнародних договорів і угоди, і вони є членами ООН (Ватикан має статус «спостерігача» в ООН). Хоча для того, щоб бути членом Організації Об'єднаних Націй, держави повинні «прийняти зобов'язання, що містяться в цьому Статуті, і, на думку Організації, здатні і бажають виконувати ці зобов'язання» (стаття 4), що в деяких випадках може підняти брови, враховуючи ці зобов'язання. Це породжує питання про те, які функції мають виконувати держави? Книга створила функціональний звіт про те, що робить більшість держав. Визначено шість функцій: «військова справа/оборона», «членство в міжнародній системі», «економіка», «внутрішній порядок», «інфраструктура-комунікації» та «підтримка націй». Ці функції можна далі розбити на підфункції, наприклад, поліцейська діяльність є частиною «внутрішнього порядку». Розмір мікродержав означає, що деякі з цих функцій можна передати іншим, часто дотримуючись «логіки відповідності», наприклад, Франція захищає Монако; НАТО/Сполучені Штати захищають Ісландію, а Ватикан використовує євро. У книзі вказується, що шість функцій держави в сукупності достатні для функціонального визначення держави. Кожна окрема функція держави необхідна стосовно державності відповідно до функціонального пояснення держави. Декілька окремих необхідних функцій можуть разом стати «достатніми» функціями. Отже, хоча деякі «функції» передані за контрактом, вони все одно виконуються. Динаміка «розміру» мікродержав проникає в усі аспекти політики, безпеки тощо. Невеликість означає, що є вразливі місця (через брак ресурсів; меншу кількість населення; меншу силу в міжнародних відносинах; меншу бюрократію; меншу/відсутність армії). Ця незначність означає, що мікродержави стають залежними від інших, мають обмежену державну спроможність і що функції передаються за контрактом відповідно до логіки відповідності, яка, як зазначалося вище, викликає ці питання щодо Організації Об'єднаних Націй. Але в книзі також

коротко пояснюється походження термінів «дисфункціональний» і «дисфункціональність». Грецький префікс «Dis-» може бути визначений як позбавлення, недолік якості» і справді розлука. Однак у цьому дослідженні терміни «нефункціональний» і «нефункціональність» використовуються не в принизливому значенні, а як засіб вираження вродженого функціонування мікродержав у Європі. По суті, це означає відсутність «якості». Грецький префікс «Dys-» означає ненормальний або несправний. Використання префікса «dys» означає, що має місце патологічний стан. Таким чином, у цьому дослідженні повсюдно використовувався термін «дисфункціональний», а не «нефункціональний». Щоб дослідити ці проблеми, а не розглядати всі мікродержави світу чи десять мікродержав Європи (Андорра; Кіпр; Ісландія; Ліхтенштейн; Люксембург; Мальта; Монако, Чорногорія, Сан-Марино та Ватикан), два конкретні випадки детально розглянуто: Монако та Люксембург з оглядом їхньої історії, окресленням шести функцій держави та способами, якими деякі функції були передані іншим, а також причинами, чому більші держави/організації (такі як Франція/ Європейський Союз) дозволяють цим мікродержавам існувати. Незважаючи на це, як завжди, всі мікродержави мають свої особливості [71, с. xi-xii].

Таким чином, можна запропонувати таке визначення мікродержав: мікродержави – це країни з надзвичайно малою територією (менше 1 тис. км²) і населенням (зазвичай менше 1,5 млн осіб). Мікродержава – це суверенна держава, яка характеризується невеликою територією (менше 1 тис. км²), малим населенням (зазвичай менше 1,5 млн осіб) і обмеженими економічними та природними ресурсами. Попри свої розміри та можливості, мікродержави активно беруть участь у міжнародних відносинах, використовуючи свою унікальну геополітичну позицію, дипломатичні інструменти та участь у міжнародних організаціях для просування національних інтересів і вирішення глобальних проблем.

1.3. Політико-правові особливості мікродержав

Сучасна суверенна держава є складною державою, яка еволюціонувала та розвивалася протягом тисячоліть. Що стосується мікродержав і малих острівних держав, є ще два фактори, які важливо враховувати при розгляді питання про державність. По-перше, на думку А. Сімпсона, це участь в Організації Об'єднаних Націй, яка була створена в 1945 році як міжнародна організація, покликана зміцнювати міжнародний мир [75].

Саме відносно зростаюча кількість малих держав у складі ООН, особливо внаслідок процесу деколонізації та недавньої фрагментації деяких більших держав, привернула особливу увагу до малих держав, малих острівних держав та мікродержав на межі століть. Період деколонізації привів до появи близько 90 нових незалежних держав на швидкозмінній політичній карті світу. До 1960 року тільки Ісландія та Люксембург були єдиними державами такого розміру, що користувалися всіма прерогативами суверенітету в межах міжнародної системи. У тому ж році Кіпр став першою з 26 дуже малих територій Співдружності, які досягли незалежності. Розпад великих держав, таких як Радянський Союз, також збільшив кількість міжнародно визнаних держав і територій, яких до кінця другого тисячоліття стало понад 200. Сьогодні Співдружність нараховує більше половини з 45 найменших держав світу, тому вона завжди демонструвала довготривалу зацікавленість у вразливостях та інтересах малих держав. Окрім статистики, зростаюча кількість малих держав викликала занепокоєння на рівні ООН. Зростаюче явище мікродержав у Генеральній Асамблеї спонукало Сполучені Штати та Велику Британію розглянути альтернативи повноправному членству (Комітет експертів Ради Безпеки ООН, 1971), а згодом відмовитися від нього.

З прийняттям Мальдів до членства в ООН був порушений умовний мінімальний розмір у 100 000 осіб. Проте згодом стало очевидним, що вирішення цього питання не існує, оскільки будь-яка спроба запровадити альтернативи повноправному членству на основі малого розміру держави неминуче поставила б під загрозу гідність дуже малих держав і образила б

більшість членів, які були віддані однозначному процесу деколонізації. Знадобилося 25 років, перш ніж європейські мікродержави відчули достатню впевненість для подачі заявок на членство. До того часу стало зрозуміло, що участь у впорядкованих міжнародних відносинах була відкрита навіть для найменших держав [72, р. 4].

Але, можливо, значущість ООН в сучасному світі дещо перебільшується: все більше науковців і політиків піддають сумніву актуальність та ефективність ООН, висловлюючи побоювання, що організація не відповідає сучасним глобальним викликам. Зокрема, індійські дослідники, як-от Х.В. Пант, вважають, що для Індії та багатьох інших країн нинішній стан справ більше не є прийнятним. Пант підкреслює, що якщо реформи ООН зазнають невдачі, Індія може суттєво змінити своє ставлення до організації, і цей процес може стати каталізатором для інших країн, які також можуть шукати альтернативні способи вирішення глобальних проблем поза рамками ООН [57]. Айшварія Мачані попереджає, що ООН може втратити свою актуальність, якщо не буде вжито рішучих заходів для її реформування. Її погляд відображає широку думку, що організація, створена в іншому історичному контексті, не встигає за динамікою сучасного світу [66]. Ці настрої також підтримує Президент України Володимир Зеленський, який зазначив, що якщо ООН не реформується і не повернеться до виконання своєї основної ролі — забезпечення міжнародної безпеки та стабільності, держави можуть бути змушені покладатися виключно на військову силу. Це може привести до краху міжнародного правопорядку, коли на перший план вийде право сили, а не сила міжнародних інституцій [7].

Моні Алі Халілу у своїй роботі 2020 року висвітлювала значну неспроможність Ради Безпеки ООН ефективно виконувати свою основну функцію — підтримання міжнародного миру та безпеки. Її критика стосувалася особливо того, що Рада не змогла належним чином вирішувати такі серйозні проблеми, як окупації, геноцид, воєнні злочини та злочини проти людства. Ця криза здатності Ради вирішувати конфлікти та притягувати до відповідальності винних у злочинах значно загострилася через порушення Статуту ООН самими

постійними членами, котрі мали б виступати гарантом його дотримання. Зокрема, вона навела приклад агресії Російської Федерації проти України у 2014 році, яка демонструє, як постійний член Ради Безпеки сам стає загрозою для миру, використовуючи своє вето для уникнення міжнародної відповідальності.

Крім того, А. Халіл підкреслює, що механізм вето, передбачений для захисту інтересів постійних членів Ради Безпеки, на практиці іноді використовується для захисту держав, відповідальних за геноцид і воєнні злочини. Це створює ситуацію, коли ті, кому доручено підтримувати глобальний мир і стабільність, фактично сприяють збереженню найбільших загроз для них. Використання вето постійними членами Ради для захисту власних геополітичних інтересів підриває основи міжнародної безпеки та справедливості, роблячи ефективність ООН у запобіганні геноциду та злочинам проти людства ще менш дієвою [1].

А. Мачані, коментуючи преамбулу засновницького Статуту Організації Об'єднаних Націй, звертає увагу на її символічне значення та важливість слів про те, що народи ООН «сповнені рішучості врятувати наступні покоління від лиха війни». Ці слова, написані у 1945 році після жахливих наслідків Другої світової війни, відображали прагнення лідерів світу створити новий міжнародний порядок, заснований на мирі, безпеці та міжнародній співпраці. Вони втілювали не лише амбіції, але й глибоку віру в те, що нова організація зможе запобігти конфліктам і забезпечити стабільність у майбутньому.

Однак у сучасному контексті ці слова можуть звучати дещо порожньо або навіть іронічно, оскільки світ і далі стикається з численними конфліктами, війнами та порушеннями прав людини. Незважаючи на певні успіхи, Організація Об'єднаних Націй не завжди здатна ефективно втручатися або запобігати міжнародним кризам, що ставить під сумнів її спроможність досягти основних цілей, закладених у Статуті. Мачані підкреслює, що хоча амбіції засновників були безсумнівно значними, сучасні виклики міжнародної безпеки

¹ Khalil A. M. Reforming the UN Security Council. Together First. 2020. URL: https://una.org.uk/sites/default/files/0008499_TFR_UN_FINAL.pdf (дата звернення 09.04.2022).

демонструють обмеженість можливостей ООН діяти у відповідності до цих високих принципів [66].

Л. Тимченко взагалі стверджує, що діяльність ООН не завжди в інтересах миру та безпеки [42, с. 298].

Станом на 2022 рік ООН налічує 193 держави-члени з додатковими двома членами-спостерігачами, державою-містом Ватикан і Палестинською адміністрацією. Сучасне членство в ООН є майже загальним, за винятком 15 несуверенних територій (або несамоврядних територій), ряду невизнаних держав, таких як Турецька Республіка Кіпрі Сомаліленд, Острови Кука, деякі політично суперечливі державні утворення, такі як Косово і Тайвань та інші несуверенні автономні території, такі як Гренландія, Фарерські острови, Нормандські острови та острів Мен. Членство в ООН є важливим символом самовизначення та державності, засобом посилення дипломатичної спроможності, знаком юридичної рівності з іншими та засобом широкого визнання. Острови Кука, наприклад, є суверенною мікродержавою, розташованою в південній частині Тихого океану, представленою в ООН Новою Зеландією [75].

По-друге, питання території є важливим для малих держав, мікродержав та острівних держав. Міжнародне право не визначає мінімально необхідної території. Фізико-географічна невеликість мікродержав є ключовим засобом ідентифікації мікродержав по відношенню до інших суверенних держав. Концепція «визначеної території» як вимога до державності має загальний характер. У всьому світі існують локальні суперечки щодо кордонів, як-от триваючий конфлікт за участю Марокко та Західної Сахари, тоді як Нідерланди та Монако реалізували проекти меліорації земель, щоб зміцнити свої земельні масиви. Крім того, з 1982 року міжнародне морське право дозволяє створити виключну економічну зону довжиною 200 морських миль, призначену для сприяння економічному розвитку острівних держав [23]. Виняткові економічні зони дозволяють островам і прибережним державам отримувати економічну вигоду від океанського оточення, включаючи права на риболовлю. У

поточному стані місто Ватикан є найменшою суверенною державою у світі з територіальним розміром 0,44 км² або 44 гектари (приблизно 100 акрів) з громадянством від 500 до 1000 осіб; ще 3000-4000 людей працюють у Ватикані, але живуть у навколишньому місті Римі. Оскільки мікродержави, як правило, мають меншу територію, ніж великі держави, і, відповідно, меншу кількість населення, відсутність мінімального порогу території в міжнародному праві є важливою частиною визначення мікродержав [75].

Мікродержавами за площею вважаються ті, чия територія менша за Люксембург. Щодо чисельності населення є певні варіації: ООН та Світовий банк рекомендують зараховувати до мікродержав країни з населенням до 1 мільйона осіб. Водночас, інші організації пропонують межі від 0,5 до 1,5 мільйона. До мікродержав Європи належать Андорра, Ватикан, Ліхтенштейн, Мальта, Монако та Сан-Марино. Всі вони є членами ООН та ОБСЄ, окрім Ватикану. Деякі з них, як-от Ліхтенштейн і Сан-Марино, є активними учасниками СОТ та МВФ, що свідчить про їхню активну участь у міжнародних об'єднаннях [4].

Існує три критерії, які разом можна використати для повної ідентифікації мікродержав у сучасній міжнародній системі. Це: а) дотримання Конвенції Монтевідео про права та обов'язки держав 1933 р., б) членство та асоціація з ООН, і в) населення приблизно один – півтора мільйони осіб. Перший критерій вказує на те, що мікродержава є суверенною державою, хоча й дуже невеликою по відношенню до інших держав. Другий критерій вказує на те, що мікродержава бере участь у міжнародних відносинах і широко визнається членами міжнародної системи. Третій критерій - показник малості мікродержави. Ці три критерії є необхідними та достатніми для ідентифікації та визначення мікростанів. З цього засобу ідентифікації сьогодні у світі існує 41 мікродержава. Це:

- Європа (10): Андорра, Кіпр, Ісландія, Ліхтенштейн, Люксембург, Мальта, Монако, Чорногорія, Сан-Марино, Ватикан;

- Карибський басейн (8): Антигуа і Барбуда, Багами, Барбадос, Домініка, Гренада, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Люсія, Сент-Вінсент і Гренадини;
- Африка (6): Кабо-Верде, Джибуті, Екваторіальна Гвінея, Сан-Томе і Принсіпі, Сейшельські Острови, Свазіленд;
- Азія (3): Бруней, Східний Тимор, Мальдіви;
- Південна частина Тихого океану (10): Острови Кука, Фіджі, Кірібаті, Мікронезія, Науру, Самоа, Соломонові Острови, Тонга, Тувалу, Вануату;
- Північна частина Тихого океану (1): Маршаллові острови;
- Південна Америка (3): Беліз, Гайана, Сурінам [74, р. 7-8].

Мальта отримала три конституції від Великої Британії — 1921, 1947 і 1961 років, що закріпили обмежену автономію під владою британської корони. Конституція 1964 року проголосила Мальту демократичною республікою в рамках Співдружності, визначивши її нейтральною державою, яка не приєднується до військових союзів, за винятком права на самозахист. Законодавча влада належить однопалатному парламенту — Палаті представників, де 65 депутатів обираються на 5 років. Головою держави є президент, який призначає прем'єр-міністра і уряд. Виконавча влада здійснюється урядом на чолі з прем'єр-міністром. У разі вотуму недовіри уряд іде у відставку. Мальта є членом Європейського Союзу з 2004 року, що визначає її зовнішньополітичну стратегію, включаючи безпекові питання, які вирішуються через союзництво з Великою Британією та іншими великими державами.

Внутрішньополітична ситуація в острівних державах Мальта в Середземному морі та Маврикій в Індійському океані також має прямий вплив на їхню зовнішню політику. У Маврикії парламент активно займається питанням зовнішньої політики, особливо щодо острова Дієго-Гарсія, який був відокремлений від Маврикію Британією у 1965 році. У 1982 році парламент створив Спеціальний комітет для вивчення цього питання, і з того часу комітет уважно стежить за переговорами уряду з Британією щодо цього питання [70, р. 9].

Сан-Марино — найстаріша республіка Європи, заснована у 301 році, з демократичним політичним режимом. Вона оточена територією Італії та перебуває під її протекторатом з 1862 року. Основний закон країни — Статути, що діють з 1600 року, доповнені Декларацією прав громадян 1974 року. Вищим законодавчим органом є Велика генеральна рада, яка обирає двох капітанів-регентів на шість місяців для виконання функцій глави держави та виконавчої влади. Сан-Марино підтримує свою безпеку через союз з Італією, яка є членом ЄС і НАТО. Історичні інститути, такі як капітани-регенти та аренгоасамблея, зберігають стародавні демократичні традиції країни [19, с. 103-105].

Андорра, Ліхтенштейн і Монако мають свої особливості у формах правління, кожна з яких має глибокі історичні корені та унікальне правове оформлення.

Князівство Андорра, наприклад, прийняло свої Конституції у 1866 і 1993 роках, а в 2001 році затвердило нову редакцію. Ця Конституція визнала необхідність адаптації державних інститутів до нових умов та сучасних викликів. Андорра є унікальною тим, що її глава держави складається з двох Співправителів: єпископа Урхельського (Іспанія) та Президента Французької Республіки. Така форма правління має свої корені в історичному договорі, укладеному в 1278 році, який встановив подвійний сюзеренітет над Андоррою. Співправителі виконують функції, пов'язані із зовнішніми відносинами, тоді як внутрішня влада здійснюється однопалатним парламентом (Генеральною радою) та урядом.

Ліхтенштейн, зі свого боку, є спадковою парламентською монархією. Конституція 1921 року визначає політичний режим князівства як демократичний. Ландтаг, парламент Ліхтенштейну, складається з 25 депутатів і має законодавчу владу. Князь Ліхтенштейну виступає головою держави, володіючи значними повноваженнями, зокрема правом розпуску парламенту і призупинення кримінального переслідування. Швейцарська Конфедерація виконує функцію гаранта незалежності Ліхтенштейну, представляючи його інтереси на міжнародному рівні [19, с. 106-108]. Таким чином, ці мікродержави

демонструють різноманітні моделі управління, в яких зберігаються історичні традиції та правові інститути, спрямовані на збереження їхньої незалежності та стабільності.

Князівство Монако у своєму конституційному розвитку мало три основні конституції: 1911, 1962 і 2002 років. За конституцією 2002 року, Монако є спадковою конституційною монархією з демократичним політичним режимом. Згідно з основним законом, законодавча влада поділяється між князем і Національною радою, яка складається з 18 депутатів, обраних на п'ятирічний термін. Проте парламент не має права контролювати діяльність уряду або ініціювати законопроекти. Виконавча влада належить князю, який має широкі повноваження: він призначає та звільняє членів уряду, розпускає парламент і представляє країну на міжнародному рівні.

Князь також видає укази для виконання міжнародних договорів, допомагаючи у цьому через дорадчі органи, такі як Рада корони та Державна рада, які консультують його з важливих політичних питань. Виконавча влада на практиці здійснюється Урядовою радою, очолюваною державним міністром, який призначається князем з кандидатів, запропонованих президентом Франції.

З огляду на історичні і політичні умови, Франція є головним гарантом національної безпеки Монако. Цей приклад підкреслює, що мікродержави, як-от Монако, Андорра і Ліхтенштейн, за формою правління є конституційними монархіями і в питаннях безпеки покладаються на протекцію великих сусідніх держав, таких як Франція, Іспанія та Швейцарія.

Ватикан має одну з найунікальніших форм правління у світі, яка виникла в результаті багатовікових історичних процесів. Його попередником була Папська область, створена ще у 756 році. Важливим моментом стало підписання Латеранських угод у лютому 1929 року між королем Італії Віктором Еммануїлом III та Папою Пієм XI, внаслідок чого була офіційно створена держава-місто Ватикан. Ці угоди гарантували Святому Престолу повну незалежність і суверенітет у міжнародних відносинах. Ватикан за своєю формою правління є абсолютною теократичною монархією, де главою держави

є Папа Римський, який обирається довічно колегією кардиналів за допомогою таємного голосування. Папа має абсолютну владу, що охоплює законодавчу, виконавчу та судову гілки влади, як це закріплено у статті 1 Основного закону від 26 листопада 2000 року.

Незважаючи на відсутність конституції в звичному розумінні цього терміну, Ватикан функціонує за Конституційними актами, серед яких важливе місце займає «апостолічна конституція» від 15 серпня 1967 року, яка реформувала римську курію. У разі вакантного престолу права папи переходять до колегії кардиналів, яка видає лише нагальні законодавчі акти, що мають тимчасовий характер до вибору нового Папи. Основний закон також передбачає функціонування комісії кардиналів, яка зазвичай виконує делеговані Папою законодавчі повноваження. Ця комісія працює у співпраці з державними радниками та експертами Святого Престолу, а всі законопроекти мають бути попередньо схвалені Папою. До ключових консультативних органів Ватикану належать Вселенський собор, Колегія кардиналів і Синод єпископів, які допомагають у прийнятті важливих рішень.

Форма правління Ватикану – це винятковий приклад абсолютної теократичної монархії, яка, на відміну від звичайних держав, управляє не через політико-правові механізми, а через духовний вплив на мільйони людей по всьому світу [19, с. 108-109]. Натомість деякі дослідники Ватикан відносять до державоподібних утворень. Не зважаючи на те, що Ватикан володіє всіма атрибутами суверенної держави (власна територія, населення, система органів влади), в міжнародних відносинах він правомірно вважається вторинним суб'єктом міжнародного права. Пояснюється це тим, що в 20 ст. Ватикан конституювався як суб'єкт міжнародного права через міжнародну угоду, укладену між самим Святим престолом (так Ватикан офіційно іменується в міжнародних актах) та Італійською монархією в 1929 р. (Латеранські угоди). В 1984 р. між Ватиканом та Італійською Республікою була укладена нова угода (конкордат) про статус самого Святого престолу, яка підтвердила принципові

положення Латеранських угод 1929 р. Угода 1984 р. діє до теперішнього часу [43, с. 66].

Мікродержави в Південній частині Тихого океану мають різновиди парламентської демократії. Фіджі, Кірибаті, Мікронезія, Маршаллові Острови, Науру, Палау, Самоа та Вануату мають обраних президентів, у більшості випадків наділених виконавчими повноваженнями. Подібно до карибських держав, колишні колоніальні території цієї групи також прийняли систему управління, яка відображає систему останньої метрополії, що їх управляла. Хоча законодавчі органи цих країн є досить активними в питаннях політики, особливо на Соломонових Островах, де парламент часто виносить вотум недовіри уряду, вони майже не впливають на напрямок зовнішньої політики кожної з країн.

Однак у внутрішній політичній обстановці є сильний тиск на підтримку тісних відносин з двома великими сусідами — Австралією та Новою Зеландією, що, ймовірно, зумовлено рівнем їхньої залежності від цих країн. Для більшості з цих держав Австралія є найбільшим донором допомоги та їхнім найбільшим торговим партнером. Австралія також має значну кількість емігрантів і студентів з цих країн. Однак найвагомішим зовнішнім фактором, який впливає на зовнішню політику цих держав, є присутність Сполучених Штатів у регіоні. Мікронезія, Маршаллові Острови та Палау підписали з США угоди, відомі як «Компакт про вільну асоціацію», за якими США надають великі суми грошей на розвиток, натомість отримуючи контроль над оборонною та безпековою політикою цих держав [70, р. 8].

Африканські мікродержави після тривалого періоду однопартійного правління, починаючи з 1989 року, здійснили політичну трансформацію. В результаті країни, такі як Кабо-Верде, Джибуті, Габон, Гвінея-Бісау та Сан-Томе і Принсіпі, зараз регулярно проводять вибори. Подібно до більших африканських держав, мікродержави Африки мають відносно багаті природні ресурси, але живуть у відносно бідних умовах. Тому подолання бідності залишається найважливішим внутрішнім питанням, що впливає на їхню

зовнішню політику. Крім того, вони мають високий рівень міжнародної заборгованості. Чотири африканські мікродержави входять до списку Світового банку країн із високим рівнем заборгованості. Через це, можливо, найважливішим внутрішньополітичним питанням, що впливає на їхню зовнішню політику, є списання боргів [70, р. 9].

Отже, важливим фактором, яке визначає зовнішню політику мікродержав, є економічні питання, такі як прямі іноземні інвестиції та просування експорту. Хоча мікродержави не відомі своїми промисловими можливостями, деякі з них, як показано в таблиці 1, мають значні природні ресурси, особливо в Африці, а також у сфері послуг Карибського регіону, і мають високий рівень промислової діяльності в пропорції до свого валового внутрішнього продукту (далі – ВВП). Вони також мають відносно високу частку експорту у своєму ВВП. Ці держави, включаючи Ботсвану, Габон, Барбадос та Тринідад і Тобаго, відповідно, ставлять просування експорту на верхню сходинку своїх пріоритетів у зовнішній політиці.

Підхід до визначення мікродержав базується на кількох основних критеріях, які дозволяють виділити їх серед інших учасників міжнародних відносин. По-перше, мікродержави характеризуються невеликою територією та чисельністю населення, що зазвичай не перевищує кількох сотень тисяч осіб. Такі обмежені ресурси часто впливають на їхню здатність реалізовувати повноцінну внутрішню і зовнішню політику.

По-друге, важливим критерієм є їхній економічний потенціал, який, як правило, обмежений через відсутність значних природних ресурсів або виробничих можливостей. Це спонукає мікродержави орієнтуватися на спеціалізовані економічні ніші, такі як фінансові послуги, туризм або офшорні зони.

По-третє, мікродержави часто залежать від зовнішніх акторів у питаннях безпеки, оборони та економічної підтримки. Їхня міжнародна політика здебільшого спрямована на підтримання доброзичливих відносин із сусідніми країнами та ключовими глобальними гравцями.

Ще одним важливим аспектом є їхній міжнародно-правовий статус. Мікродержави володіють повним суверенітетом і беруть участь у міжнародних організаціях на рівноправних умовах з великими державами. Водночас їхній голос у міжнародній політиці може бути диспропорційно впливовим завдяки стратегічному використанню дипломатії та формуванню альянсів.

У підсумку, визначення мікродержав враховує сукупність географічних, демографічних, економічних, політичних і міжнародно-правових характеристик, що робить їх унікальними суб'єктами міжнародних відносин. Отже, підхід до визначення мікродержав використовує суб'єктивні критерії, спираючись на такі поняття, як влада, наприклад, малі повноваження проти великих повноважень, які є набагато більш індикативними та суперечливими критеріями. Хоча в теоретичному плані, який би підхід не був прийнятий, він може стати центром аналізу поведінки держави в міжнародній політиці. Для вивчення мікродержав малий розмір є повсюдною та поширеною динамікою, яка формує внутрішню, економічну та зовнішню політику держав, а також те, як інші держави сприймають їх у міжнародній системі [75]. Також формування зовнішньої політики в мікродержавах у значній мірі обумовлене типом політичного середовища в кожній країні [70, р. 13].

Висновки до Розділу 1

1. Мікродержави мають реальні території, стабільне населення і певні атрибути державності, що дозволяє їм брати участь у міжнародних відносинах, тоді як мікронації існують здебільшого віртуально або символічно та не мають міжнародного визнання.

2. Мікродержава – це суверенна держава, яка характеризується невеликою територією, малим населенням і обмеженими економічними та природними ресурсами. Попри свої розміри та можливості, мікродержави активно беруть участь у міжнародних відносинах, використовуючи свою унікальну геополітичну позицію, дипломатичні інструменти та участь у міжнародних

організаціях для просування національних інтересів і вирішення глобальних проблем.

3. Згідно з Конвенцією Монтевідео, мікродержави визнаються суб'єктами міжнародного права за наявності постійного населення, визначеної території, ефективного уряду та здатності до міжнародних відносин.

РОЗДІЛ 2

МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНА ТА ЕКОНОМІЧНА РОЛЬ МІКРОДЕРЖАВ

2.1. Асиметрія в міжнародних відносинах і політична стратегія мікродержав

Швидкі зміни у сфері міжнародних відносин та трансформація геополітичного простору гостро поставили питання розробки нових концепцій і напрямів у класифікації міжнародних відносин. Сучасні реалії показують нерівномірність розвитку і потенціалу держав, що вимагає впровадження асиметричних підходів у зовнішній політиці для забезпечення мирного співіснування та суперництва [13, с. 122]. З 1960-х років концепція асиметрії стала інструментом для аналізу конфліктів між розвиненими країнами та тими, що розвиваються. До цієї теми зверталися міжнародні експерти, політологи та військові аналітики. Дослідження парадоксів асиметричних конфліктів та спроби розробки теоретичних основ висвітлені в численних наукових працях. У них підкреслюється, що успіх військової кампанії в такому конфлікті залежить не лише від військового потенціалу сторін, а й від взаємодії військових та невійськових факторів перемоги, зокрема політичних, психологічних та ідеологічних аспектів ситуації. Окремо наголошується, що для досягнення перемоги критично важливою є підтримка суспільством воєнних цілей, тобто їх легітимація. Цей фактор виявляється вирішальним як для сильнішої, так і для слабшої сторони [26, с. 31].

Проблема визнання асиметрії в міжнародних відносинах як об'єктивного явища стає однією з ключових тем у сучасній теорії міжнародних відносин. На сьогодні немає підстав сприймати асиметрію як аномальне явище або відхилення від закономірностей існування. Навпаки, вона розглядається як важливий і невід'ємний аспект еволюції системи міжнародних відносин, який відображає складність співіснування та суперництва, а також застосування асиметричних заходів у зовнішній політиці. Поняття симетрії та асиметрії,

застосовані в аналізі міжнародних відносин, пов'язані зі співвідношенням між двома суб'єктами, що відрізняються за своїми розмірами або впливом. Асиметрія визначає сутність відносин між учасниками взаємодії, протиставляючи такі пари, як рівність – підпорядкованість, горизонтальність – вертикальність, плюралізм – ієрархія [13, с. 123-124].

Розпад біполярної системи міжнародних відносин та перехід до однополярної структури з елементами поліполярності спричинили значні геополітичні зміни, що вимагали нових підходів до класифікації міжнародних відносин. У сучасному світі лідерство США сприяє посиленню асиметрії у глобальній системі. Глобалізація має виразну американоцентричну спрямованість. Очевидно, що геополітичне суперництво та різна вага суб'єктів міжнародної арени формують основу для панування асиметричних відносин у світовій системі. Асиметрія, будучи важливою складовою еволюції міжнародних відносин, не заважає встановленню стабільного міжнародного порядку, який базується на балансі стратегічних інтересів, оскаржуваних державами, що прагнуть глобальної гегемонії [13, с. 124]. Леонов В. В., Ворович Б. О. визначають асиметрію в міжнародних відносинах як відсутність рівності між суб'єктами, а також різницю в їхніх ресурсах, статусах, тактиках та стратегіях міжнародної поведінки [26, с. 33].

На відміну від наддержав, великі держави мають значний вплив на глобальні процеси, однак їхня гегемонія обмежується. Вони часто прагнуть відігравати ключову роль на світовій арені, проте їхні реальні можливості зосереджені переважно в конкретних регіонах або в окремих сферах міжнародних відносин.

Середні держави здатні чинити вплив лише в межах свого регіону, що відрізняє їх від малих держав, які мають ще слабший вплив. Незважаючи на це, малі держави мають ресурси для захисту своєї незалежності та територіальної цілісності, проте їхня обмежена економічна і військова потужність робить їх залежними від сильніших країн на міжнародній арені. Мікродержави, що посідають найнижчий щабель в ієрархії держав, не мають серйозних

зовнішньополітичних амбіцій і не здатні самотійно захищати свій суверенітет [13, с. 125].

Наведені типи держав утворюють певну ієрархію міжнародних відносин, у межах якої можна виділити систему симетричних і асиметричних взаємодій. Принцип, що «там, де застосовується симетрія, може існувати і асиметрія», виявляє себе у цій структурі. Симетричні відносини виникають між суб'єктами одного рівня в ієрархії – такими як наддержави, великі, середні, малі держави та мікродержави.

Натомість асиметричні відносини виникають між державами, які перебувають на різних рівнях ієрархії. Наприклад, це відносини між наддержавою і менш впливовими державами, між великими і середніми державами або між малими державами і мікродержавами [2, с. 25].

Нинішній стан світової системи породжує складні, асиметричні зв'язки, які виступають своєрідним механізмом підтримання її динамічної рівноваги. Ці зв'язки є багатошаровими та напруженими, оскільки містять у собі значний кризовий потенціал, що може призвести до конфліктів чи дисбалансу. Однак, попри це, вони залишаються достатньо стабільними завдяки взаємодії інтересів та загроз, що спонукають всі зацікавлені сторони зберігати рівновагу у системі. Основою цієї стійкості є балансування інтересів учасників процесу та їхнє прагнення уникнути загострення конфліктів, що можуть загрожувати всій системі.

Таким чином, асиметричні зв'язки в міжнародній системі не тільки підсилюють напругу, але й відіграють важливу роль у підтримці стабільності, забезпечуючи певну динамічну рівновагу між глобальними гравцями. Це дозволяє системі функціонувати в умовах постійної зміни зовнішніх обставин, зберігаючи при цьому внутрішню цілісність [39, с. 34].

Оскільки мікродержави не можуть захистити себе самотійно, їм потрібні союзники. Приєднуючись до коаліцій, вони можуть сподіватися або на участь у противазі загрозливій великій державі, або на забезпечення своєї безпеки, стаючи частиною альянсу. Сучасна політологія називає ці дві базові

альтернативні стратегії «балансування» і «приєднанням до потужної сили» [59].

Процес побудови ієрархічних рівнів у міжнародних відносинах є безперервним і динамічним, під час якого статуси суб'єктів можуть змінюватися. Це спонукає держави адаптувати свою зовнішню політику для захисту національних інтересів та забезпечення продуктивної співпраці з ключовими акторами на світовій арені [13, с. 125].

Основними характеристиками сучасних міжнародних відносин є поширення глобалізаційних процесів у політичній, інформаційній та економічній сферах, а також активізація ролі недержавних акторів. Спостерігається перехід від однополярної до багатополарної структури міжнародних відносин. Така багатогранність і швидкість змін посилюють їхній вплив на всі аспекти діяльності суспільних інституцій та окремих індивідів, зокрема, на ключову проблему світової політики – питання війни та конфліктів.

Значно зростає увага до феномену асиметричних конфліктів, що відображає ситуації, коли потужні, розвинені країни зазнають політичних невдач у протистоянні з менш сильними супротивниками. Військові кампанії в Іраку, Афганістані та Сирії демонструють приклади, коли високотехнологічна військова міць розвинених країн виявляється неефективною у забезпеченні необхідного рівня безпеки та боротьбі з менш розвиненими, але небезпечними супротивниками [45, с. 114].

Кризовий потенціал асиметрії міжнародних відносин залишається важливою темою для досліджень у сучасній міжнародній політиці. У сьогоденішньому глобалізованому світі безпекові загрози не тільки зростають за рахунок нових медійних технологій та суб'єктивних чинників, але й можуть швидко розвиватися в будь-якому куточку планети. Це створює умови, коли кризи та конфлікти можуть бути ініційовані або загострені миттєво завдяки маніпуляції інформаційними ресурсами. Роль таких чинників, як інфраструктурна вразливість або загроза терористичних актів, робить

надзвичайно важливим дослідження будь-яких проявів насильства або нестабільності на світовій арені.

Відповідно, необхідно зосередити увагу на побудові більш збалансованої моделі міжнародних відносин, що враховуватиме принципи рівноваги між різними елементами системи. Незважаючи на прагнення створити стабільну міжнародну політичну систему, чинник сили залишається ключовим у формуванні цієї моделі. Без силових важелів впливу, міжнародні відносини залишаються вразливими до кризи та потенційних конфліктів [39, с. 28].

Визначення терміну «система міжнародних відносин» характеризує її як самодостатню і здатну до саморегуляції структуру, яка являє собою комплекс взаємодії суб'єктів на міжнародному рівні, що включає держави, міжнародні організації та недержавних акторів. Важливим елементом цієї системи є саме взаємодія між її компонентами, а також їх стосунки з зовнішнім середовищем. У сучасному контексті система міжнародних відносин сприймається не як аномалія або відхилення від об'єктивних законів, а як важлива характеристика еволюції цієї системи [44, с. 264].

З точки зору владно-силової структури, сучасна міжнародна система є умовно монополісною, оскільки поєднує кілька центрів сили, які діють у коаліції. Це створює певні союзницькі зв'язки, а також спільні підходи до важливих глобальних проблем, зокрема у сфері міжнародної безпеки. Система знаходиться в перехідному стані, в якому спостерігається наявність потужних альтернативних центрів сили, які прагнуть до формування багатополісної структури. Це свідчить про динамічність та рухливість міжнародних відносин, відзначаючи їх відмінності від попередніх систем, зокрема відсутність широкого правового закріплення характерних ознак після розпаду радянської сфери впливу. Проблема правового закріплення змін у системі стала помітною, оскільки наявні угоди, такі як угода про СНД або Лісабонський протокол, не охоплюють всіх аспектів нової міжнародної реальності.

Ця специфіка переходу з біполярної до нової системи міжнародних відносин зумовлена внутрішніми змінами, що відбулися в окремих країнах, і

істотно вплинула на їх поведінку у глобальному контексті. Отже, сучасна міжнародна система представлена як складна, динамічна і неоднорідна, не зводячи свої основи до принципів балансу сил. Незважаючи на збереження військово-політичної домінації США і західних союзів, фактори військової сили вже не мають такого ж значення, як у період біполярності. У межах західних структур помітна концентрація системних зв'язків, тоді як роль ідеологій зменшилася, поступаючись місцем політичним факторам, які стали основними критеріями однорідності міжнародної системи. Водночас, вплив силових методів дедалі частіше замінюється політико-економічними стратегіями, що свідчить про зміни в підходах до міжнародних відносин [44, с. 275-276].

Як найменші члени міжнародного співтовариства, мікродержави стикаються з багатьма політичними, економічними, культурними та екологічними викликами. Особливо це стосується острівних мікродержав, багатьом з яких загрожує зникнення через зміну клімату. Ідентифікація мікродержав у зв'язку з такими питаннями, як зміна клімату, має вирішальне значення для політиків і бюрократів у розробці відповідної політики [75].

Глобалізація є складним процесом, який охоплює всі сфери суспільного життя і характеризується цілим рядом явищ і процесів, зокрема, взаємозв'язок та взаємозалежність країн і регіонів у політиці, економіці та культурі. У сучасному світі держави стають дедалі більше взаємопов'язаними через торгівлю, міжнародні угоди та спільні культурні ініціативи. Це призводить до формування глобальних політичних рішень та спільної відповідальності за їхні наслідки.

Особливістю нинішньої геополітичної ситуації є взаємопроникнення політичних, економічних, військових та соціокультурних систем на тлі формування нового простору безпеки, що базується на принципах Статуту ООН та Гельсінських угод. До ключових цивілізаційних тенденцій сьогодення належать віртуалізація основних сфер життя, поступове зниження значення ідеології у суспільних процесах, департизація політичної сфери, а також

зменшення ролі традиційних сімейних інститутів. Все більше соціальних зв'язків приймають форму мережевої структури, що спрощує взаємодію між людьми та надає інтернаціональний характер міжнародним відносинам. Одночасно підвищується значення загальнолюдських демократичних цінностей, що займають пріоритетне місце у світовому політичному дискурсі [20, с. 6].

Такі організації, як ООН, НАТО та ЄС, виконують важливі регулюючі функції на міжнародній арені. Їхні рішення можуть мати значний вплив на внутрішню політику та економіку країн-членів, що частково обмежує їхній суверенітет на користь колективного управління. Одним із ключових аспектів глобалізації є економічна інтеграція, що включає прийняття єдиних стандартів у торгівлі, митних тарифах, оподаткуванні та макроекономічних показниках. Це сприяє підвищенню ефективності світової економіки, але також зумовлює втрати для країн, які не можуть конкурувати на глобальному ринку через різницю у рівнях розвитку. Глобалізація призводить до переміщення виробничих потужностей у країни з нижчими витратами на робочу силу, ліберальнішими умовами оподаткування та менш жорсткими екологічними нормами. Це стимулює економічний розвиток країн, що розвиваються, але може також призводити до соціальних і економічних проблем в країнах з високими витратами.

Розвиток технологій є рушійною силою глобалізації. Високі технології значно полегшують обмін інформацією, прискорюють економічні процеси та підвищують продуктивність, однак водночас збільшують розрив між розвиненими та країнами, що розвиваються.

Але в комплексі з деякими умовно позитивними факторами проявились і проблеми, породжені глобалізацією. Це, насамперед, продовольча проблема. Нестача їжі залишається критичною проблемою для понад мільярда людей у світі, особливо в бідних країнах Африки та Азії. Попри технологічний прогрес у сільському господарстві, забезпечення продуктами не встигає за зростанням населення, що підриває рівень життя в цих країнах.

Основні енергетичні ресурси, такі як нафта та газ, поступово виснажуються. Збільшення попиту з боку таких країн, як Китай, лише посилює цей процес, призводячи до зростання цін та загострення екологічних проблем. Забруднення навколишнього середовища, зокрема повітря і води, руйнування екосистем та кліматичні зміни стали одними з найбільших викликів глобалізації. Відсутність ефективних заходів щодо вирішення цих проблем може призвести до незворотних змін у довкіллі.

І головне: глобалізація не вирішила проблему збройних конфліктів. Арсенали ядерної та іншої зброї масового знищення продовжують зростати, а регіональні конфлікти створюють додаткові загрози для глобальної безпеки [16, с. 36-37].

В. Ф. Загурська-Антонюк також говорить, що серед існуючих численних сучасних проблем міжнародної безпеки першою можна назвати глобалізацію [18, с. 103].

У сучасному постбіполярному світі триває запекле суперництво між державами, яке реалізується через використання непрямих засобів, таких як економічний тиск, інформаційні війни та збройні локальні конфлікти. Це суперництво проявляється не лише на глобальному рівні, але й у конкретних регіонах, де держави прагнуть досягти політичного та економічного домінування. У цих умовах країни активно конкурують за отримання військовотехнічних переваг, які стають важливими інструментами для здійснення тиску на конкурентів та просування своїх національних інтересів.

Військові та економічні стратегії держав включають розробку нових технологій, зміцнення альянсів та використання ресурсів для підтримки своїх амбіцій на міжнародній арені. Цей процес може призводити до дестабілізації регіонів, що викликано збройними конфліктами, в яких одна держава підтримує опозиційні сили в іншій, або ж до відкритих військових дій. Зростаюче напруження між великими державами, а також між країнами, які прагнуть до регіонального впливу, підкреслює важливість безпеки та стабільності в умовах

глобалізації, де національні інтереси часто вступають у конфлікт з міжнародними зобов'язаннями.

Таким чином, у постбіполярному світі з'являється новий порядок, в якому конкуренція за ресурси, вплив та технології визначає міжнародні відносини, і де національні інтереси стають домінуючими в політичних рішеннях держав [17, с. 83].

Отже, асиметрія у міжнародних відносинах є визначальною характеристикою сучасного геополітичного ландшафту, в якому мікродержави відіграють унікальну роль. Незважаючи на обмежені ресурси та відсутність значного впливу, мікродержави змушені адаптувати свої політичні стратегії до глобальної системи, що характеризується домінуванням великих держав та наддержав. Використовуючи стратегії, такі як дипломатична маневреність, членство в міжнародних організаціях і залучення до альянсів, мікродержави прагнуть компенсувати свій політичний і економічний дисбаланс. Це дозволяє їм не лише захищати свій суверенітет, але й зберігати свою національну ідентичність у швидко змінному міжнародному середовищі, демонструючи гнучкість та інноваційні підходи у подоланні викликів асиметрії.

2.2. Зовнішня політика і безпека

Сучасне розуміння національної безпеки держави відображає складну систему, яка охоплює тісно взаємопов'язані компоненти безпеки особистості, суспільства та держави на всіх рівнях управління – від центрального урядового рівня до місцевого. Ця система національної безпеки охоплює багаторівневі аспекти, включаючи економічні, політичні, соціальні, науково-технічні та державні елементи, що є взаємозалежними. Важливо зазначити, що національна безпека розглядається як інтегрована система тільки умовно, оскільки кожна з її сфер має свої специфічні потреби та виклики. Наприклад, політична безпека стосується стабільності влади та політичних інститутів, економічна – захисту національної економіки від зовнішніх і внутрішніх загроз, соціальна безпека –

забезпечення добробуту та соціальної рівноваги в суспільстві, а науково-технічна – сприяння інноваціям і захисту від технологічних ризиків. Безпека передбачає взаємодію як цілісної системи усіх інститутів політичної, економічної, соціальної та гуманітарної сфер життєдіяльності людини, суспільства, держави, а в деяких випадках і міжнародних інституцій [10, с. 34].

Національна безпека не обмежується лише внутрішніми питаннями, а передбачає інтеграцію з глобальними процесами, зокрема у контексті міжнародної безпеки. З огляду на це, вирішення проблем національної безпеки потребує комплексного підходу, враховуючи як внутрішні загрози (економічні кризи, політична нестабільність, соціальні протистояння), так і зовнішні (військові загрози, інформаційні війни, глобальні економічні виклики). Таким чином, сучасна концепція національної безпеки є динамічною і постійно адаптується до змін, які виникають у суспільстві та на міжнародній арені [34, с. 44].

Національна безпека є комплексною системою, яка охоплює різноманітні життєво важливі інтереси особистості, суспільства та держави. Вона базується на взаємодії цих елементів, що створюють основу для стабільного розвитку країни. Основним завданням у забезпеченні національної безпеки є створення і підтримка дієвих механізмів, які включають правові, організаційні, технологічні та інженерно-технічні засоби. Важливим аспектом є також розробка державно-управлінських рішень, які дозволяють запобігати аваріям та катастрофам на критично важливих об'єктах, а також оперативно реагувати на надзвичайні ситуації.

Тому значна увага держав приділяється внутрішнім і зовнішнім факторам, які формують національну безпеку. До перших належать стан і функціонування державних і громадських інститутів, економічна дезорієнтація, зростання злочинності, зниження рівня життя населення та політичні суперечності. Вплив цих чинників може призводити до дестабілізації внутрішньої ситуації в країні, загострення міжнаціональних конфліктів і зниження ефективності систем безпеки. Критично важливо, щоб на державному рівні були розроблені

комплексні програми, спрямовані на подолання цих загроз, а також створено відповідну інфраструктуру для швидкого реагування на внутрішні та зовнішні виклики безпеки [34, с. 42]. З урахуванням слабкого військового потенціалу мікродержави можуть стати жертвою силового втручання з боку сильніших держав. Це було наочно продемонстровано вторгненням США до Гренади в 1983 році, а також атаками найманців на Мальдіви у 1988 році та на Коморські острови у 1989 році [70, р. 4].

Натомість, мікродержави, незважаючи на свої малі розміри та обмежені ресурси, займають важливе місце у системі міжнародних відносин. Їхня роль визначається не тільки національними інтересами, але й здатністю активно впливати на глобальні процеси через використання своїх унікальних особливостей, тому вони часто стають важливими гравцями в регіональних і міжнародних організаціях, таких як ООН, де кожна країна має рівне право голосу, незалежно від свого розміру. Це дозволяє їм брати участь у міжнародних механізмах колективної безпеки, формуванні глобальних політик та вносити свій вклад у вирішення міжнародних питань [35, с. 72].

Організація Об'єднаних Націй вважається інституцією, де багатосторонність досягає свого повного вираження. Це організація, яка об'єднує найбільшу кількість суверенних держав-членів і просуває найсильніший елемент рівності через правило «одна держава — один голос». Система ООН сама по собі є генератором різноманітних багатосторонніх процесів, які зазвичай приймають форму спеціальних конференцій, іноді ведучи до укладання угод, що потім набувають власного інституційного життя (таких як Конвенція ООН з морського права, низка конвенцій з прав людини та різні угоди з роззброєння). Сьогодні міжнародно-правові інструменти охоплюють широкі сектори міжнародної співпраці, від охорони здоров'я та стандартів праці до морської та метеорологічної співпраці, від авіації та рибальства до поштових послуг. Одним із головних внесків ООН стало надання арени, де малі держави могли відігравати роль у міжнародних відносинах у спосіб, що раніше був неможливим. Критики часто зневажали роль, яку

відіграють малі держави, як слабку та майже незначну. Малі держави загалом вважалися занадто вразливими, неспроможними захистити себе самостійно, надмірно залежними від більших держав у всіх потребах і, відповідно, такими, що позбавлені влади та впливу [72, р. 3].

Серед кордонів Європейського Союзу знаходяться чотири мікродержави, які не є членами: Андорра, Ліхтенштейн, Монако та Сан-Марино. Ці країни надто малі за населенням і територією, щоб повністю прийняти *acquis communautaire*, навіть якщо блок був розроблений таким чином, щоб пропорційно вмістити їх, а це не так [67, р. 305-306]. Тому *де-юре* вони аутсайдери, хоча неминуче пов'язані з набагато більшими сусідніми державами на континенті, що постійно інтегрується. Це ставить питання про те, як вони можуть продемонструвати свою політичну незалежність, перебуваючи під величезною тінню ЄС. Тому їх найкраще розглядати, досліджуючи місце національних ідентичностей мікродержав у неформальних процесах формування політики блоку [63]. Через обмежені внутрішні ринки та зовнішньополітичні можливості європейські мікродержави покладаються на плавну співпрацю в галузі зовнішньої політики з ЄС. Протягом тривалого часу вони розумно домовлялися про приєднання до ЄС через двосторонні угоди з безпосередніми сусідами. Таким чином, мікродержави прийняли євро як спільну валюту, тоді як Сан-Марино та Андорра також є частиною Митного союзу ЄС. Внаслідок все більшої європейської інтеграції мікродержави змушені частіше звертатися до ЄС, а не до своїх безпосередніх сусідів – Франції, Іспанії та Італії. Протягом кількох років Андорра, Монако та Сан-Марино (далі – країни АМС) намагаються переосмислити свої досі фрагментарні та неузгоджені відносини з ЄС. Їхня мета полягає в тому, щоб краще використовувати потенціал, який пропонує єдиний ринок. Вони також сподіваються підвищити правову визначеність і досягти більшої незалежності від своїх сусідів. Через свою порівняльну політичну незначність їм важко стимулювати значний політичний інтерес з боку держав-членів. Хоча в принципі більшість держав-членів підтримують продовження зближення,

ефективний політичний та економічний інтерес обмежується відповідними сусідами країн АМС [54].

Так, європейські мікродержави є більш націоналістичними, ніж космополітичними, з історичною вразливістю, яка сприяє груповій солідарності, спрямованій на політичне виживання [51, р. 23].

Ліхтенштейн є важливим випадком, оскільки він є унікальним серед мікродержав як член Європейської економічної зони. Країна приєдналася після референдуму 1995 року, незважаючи на те, що її швейцарські сусіди та традиційні опікуни відкинули ту саму перспективу під час майже одночасного голосування [51, р. 187-188]. Хоча Ліхтенштейн представляє корінних жителів, які вважають «німецькомовних швейцарців спорідненими душами», наполягання Ліхтенштейну на звільненні від вільного пересування було прийнято ЄЕЗ та ЄС, щоб мікродержава могла «зберегти свою національну ідентичність» [76, р. 253].

Коли монарх Ліхтенштейну принц Ганс-Адам II. у 2003 році зробив референдум щодо посилення його конституційних повноважень, Рада Європи розкритикувала принца за бажання використовувати «особисті дискреційні повноваження». Він у відповідь засудив організацію за спробу зробити Ліхтенштейн своїм «протекторатом» [76, р. 91].

Приблизно в 2004 році уряд Ліхтенштейну визначив принца як одну з шести національних характеристик, найважливіших для громадян. Іншим був «політичний діалог» [58, р. 23]. Таким чином, для Ліхтенштейну неформальна політика в ЄС служить як вираженням, так і підтвердженням його національної ідентичності.

Взаємодія решти трьох мікродержав з ЄС характерна угодами, які підтримують відповідні валютні, митні та положення про єдиний ринок. Сан-Марино, на яке поширюється спеціальна Угода про митні відносини та співробітництво 1991 року, є кращим випадком через передові дискурси навколо його місця в блоці. Кульмінацією цього став референдум 2013 року, на якому 50,3% підтримали повне приєднання (хоча 32% кворуму не було

досягнуто) [76, р. 116-118]. Найвідомішим аспектом її національної ідентичності є нібито давня прихильність до «свободи», а міф про заснування країни набуває особливого значення як пояснення її незалежності. Хоча версії різняться, оповідання зосереджуються на християнському каменярі святому Маріну, який утік від переслідувань римлян і заселив територію Республіки [51, р. 208]. Тому історичний романтизм продовжує допомагати політикам Сан-Марино в забезпеченні прихильності ЄС. Постійний представник мікродержави в блоці Антонелла Бенедеттіні наголосила на важливості цього прагнення: «Ми маємо сильну національну ідентичність, але ми прагматичний народ і ми знаємо, що якщо залишимося ізольованими, ми програємо. Неможливо дивитися тільки на національний рівень». Сан-Марино залишається незмінним у своїй суворій міграційній політиці. Один із законів 1999 року наполягав на тому, що жіноча домашня прислуга має бути старше 50 років, щоб не спокушати патріархів вийти заміж і надати їм громадянство і навпаки, жителі Самарі можуть вільно в'їжджати та виїжджати з ЄС, як їм заманеться [67, р. 302].

Створення міжнародних механізмів колективної безпеки є не просто актуальною вимогою часу, а й фундаментальною умовою для підтримання глобальної стабільності. Необхідність таких механізмів диктується зростаючими викликами, зокрема загрозами тероризму, поширенням зброї масового ураження, кіберзлочинністю, а також численними регіональними конфліктами, які мають потенціал впливати на безпеку всіх країн світу. Одним із ключових факторів, що полегшує реалізацію колективної безпеки, є спільна зацікавленість держав у стабільності та мирному врегулюванні конфліктів. Такі механізми дають можливість країнам об'єднувати свої зусилля для запобігання ескалації збройних конфліктів, захисту державних кордонів і гарантування суверенітету.

Крім зазначених причин, на формування механізмів колективної безпеки впливають й інші чинники. Серед них можна виділити прагнення країн до забезпечення економічної стабільності, спільного протистояння глобальним

викликам, як-от екологічні катастрофи та епідемії, а також відновлення довіри між країнами через міжнародні угоди та альянси. Важливу роль у цьому процесі відіграють не лише військові засоби, але й дипломатичні механізми, спрямовані на підтримку ефективної комунікації між державами. Об'єднання зусиль щодо забезпечення колективної безпеки дозволяє державам краще захищати свої національні інтереси та сприяє зміцненню міжнародного правопорядку [35, с. 72].

Леон Горденкер і Томас Вайс стверджують, що центральною ідеєю колективної безпеки є об'єднання всіх держав разом, щоб запобігти використанню примусу з боку потенційних агресорів та отримати переваги над іншими [50, с. 72]. І в цій парадигмі мікродержави мають необхідність тяжіти до таких об'єднань, в яких вони зможуть бути в безпеці. І це не обов'язково повинні бути саме безпекові об'єднання (організації): активна участь у міжнародних політичних, економічних, екологічних та інших організаціях та альянсах навіть опосередковано забезпечує їм доступ до колективних ресурсів безпеки. Вони можуть приєднуватися до міжнародних угод та програм, які сприяють спільним зусиллям у боротьбі з глобальними загрозами, такими як тероризм, природні катастрофи та екологічні проблеми. Це дозволяє їм брати участь у механізмах колективної безпеки, які значною мірою визначають міжнародну політику. Наприклад, на сьогоднішній момент така організація, як Інтерполу об'єднує 194 країни. і, лише за останні роки до неї приєдналися такі мікродержави як Вануату, Кірібаті та Соломонові острови [6].

Як зазначає Л. Гетшель, домовленості про військову співпрацю часто є недоліком малих держав змушені «купувати» свою безпеку дефіцитом участі в прийнятті рішень. Це особливо вірно у випадку альянсів. Але також і в недосконалих формах колективної безпеки, малі держави можуть бути змушені брати участь у діяльності, яка суперечить їхнім інтересам [56, с. 12].

Крім того, слабкі та неорганізовані держави роблять свій регіон одним із глобальних гарячих точок для таких загроз, як тероризм, розповсюдження зброї масового знищення та незаконний обіг наркотиків, зброї та людей. Таким

чином, слабкі держави можуть вплинути на безпеку інших регіональних суб'єктів та сусідніх держав [8, с. 68].

Як бачимо, мікродержави займають унікальне місце в системі колективної безпеки. Незважаючи на свої малі розміри, вони можуть відігравати важливу роль у забезпеченні стабільності в регіоні та міжнародному контексті завдяки кільком факторам.

Мікродержави можуть служити важливими посередниками у міжнародних переговорах і конфліктах, завдяки їхній нейтральній позиції та здатності виступати в ролі «мосту» між більш великими державами. Їхня участь у міжнародних миротворчих місіях може також допомогти зміцнити мир та стабільність у регіонах, де вони діють.

Але вони мають обмеженні у військові і економічні ресурси, що знижує їх здатність забезпечувати власну безпеку та сприяти колективній безпеці. У такому контексті важливо, щоб більші держави та міжнародні організації надавали підтримку мікродержавам у їхніх зусиллях по забезпеченню безпеки.

Узагалі, мікродержави мають потенціал відігравати активну роль у системі колективної безпеки, однак їхній внесок у цей процес вимагає належної підтримки та співпраці з боку інших країн і міжнародних інститутів.

2.3. Роль мікродержав у світовій економіці

Глобалізація світової економіки є надзвичайно складним, багат шаровим процесом, який охоплює численні аспекти, включаючи економічну, політичну, соціальну та культурну взаємодію. Сутність глобалізації також полягає в економічній, політичній та культурній інтеграції, яка включає розширення економічних відносин по всьому світу, міжнародний поділ праці, міграцію фінансових, людських та виробничих ресурсів, а також стандартизацію економічних і технологічних процесів. Ці процеси сприяють створенню єдиного світового ринку, де національні бар'єри поступово усуваються, а країни працюють в умовах загальної правової бази [16, с. 36].

У сучасній економічній політиці все більшу роль починає відігравати державний протекціонізм, що поступово витісняє принципи вільної торгівлі, які багато років були основоположними в діяльності Світової організації торгівлі. Фактично, ці норми починають втрачати свою ефективність, оскільки ключові держави-учасниці, зокрема найбільші економіки світу, все частіше вдаються до обмежувальних заходів для захисту власних національних інтересів. За останні роки ситуація значно загострилася, особливо після того, як президент США Дональд Трамп ініціював низку протекціоністських заходів, що спричинили нову хвилю торговельних конфліктів між найбільшими економічними гравцями світу. Це призвело до так званої «війни квот і мит», внаслідок чого країни вводять дедалі більше бар'єрів для товарообігу, обмежуючи доступ іноземних товарів і послуг на свої ринки. Однак, на відміну від ідеологічних суперечок часів Холодної війни, нинішнє протистояння має інший характер. Лінія розколу між головними економічними гравцями проходить не через ідеологічні розбіжності, а через технологічну конкуренцію, де боротьба йде за домінування у нових секторах економіки, таких як високі технології, штучний інтелект, автоматизація та інші інноваційні галузі. Це робить ситуацію ще більш складною і непередбачуваною, адже країни намагаються не лише захистити свої економічні інтереси, а й забезпечити технологічну перевагу, яка визначатиме глобальне лідерство в найближчі десятиліття [20, с. 3].

Основою функціонування національної економіки є її економічний потенціал, який можна розглядати як сукупну здатність всіх її секторів (промислового, сільськогосподарського, сервісного та інших) забезпечувати виробництво товарів та надання послуг. Економічний потенціал зазвичай визначається через чотири основні фактори: «праця», «технологія» «природні ресурси» та «капітал». Праця охоплює фізичну та розумову діяльність людей, спрямовану на створення матеріальних і нематеріальних благ. Технології включають використання наукових досягнень та передових методів для підвищення ефективності виробництва. Природні ресурси – це все, що надається природою і використовується для виробничої діяльності. Капітал

охоплює як матеріальні, так і фінансові ресурси, які можуть бути інвестовані у виробничий процес.

Отже, до основних складових економічного потенціалу держави варто віднести названі ключові елементи. Кожна країна по-різному забезпечена цими факторами. Наприклад, США виділяються своєю домінантною роллю в інформаційних технологіях, капіталі та технологічному розвитку, проте стикаються з нестачею власних природних ресурсів і значною залежністю від імміграції для поповнення трудових ресурсів. Інші країни зазвичай мають один або декілька домінуючих факторів, що визначають їхній економічний розвиток, але рідко мають усі складові у достатній кількості для комплексного розвитку [16, с. 9].

Сьогодні формується нове розуміння головного чинника могутності держави, згідно з яким основним ресурсом у XXI столітті є інформація. Здатність держави опановувати сучасні інформаційні технології та засоби, що дозволяють ефективно обробляти, зберігати, передавати й розповсюджувати потрібну інформацію, стає ключовим фактором її успішності. Володіння такою можливістю відкриває шлях до зміцнення економічної та військової сили на нових засадах [27].

Особливу роль у світовій системі відіграють мікродержави – невеликі країни з обмеженими природними та людськими ресурсами, але часто з розвиненими сферами послуг, особливо у фінансовій галузі та туризмі. Глобалізація суттєво вплинула на їхню економічну модель, адже мікродержави зазвичай мають високий рівень залежності від зовнішніх ринків та міжнародного капіталу. У міжнародній системі вони займають особливе місце, адже, не маючи значних матеріальних ресурсів або військової сили, використовують інші механізми для забезпечення суверенітету та добробуту. Їхня економічна стратегія часто зосереджена на створенні сприятливих умов для іноземних інвестицій, залученні компаній через податкові пільги та захисті даних. Мікродержави адаптуються до глобальних процесів, встановлюючи

особливі зв'язки з великими економіками та міжнародними організаціями для забезпечення економічної стабільності та доступу до технологій.

У сучасних умовах глобальної конкуренції мікродержави зіштовхуються з низкою викликів: з одного боку, вони намагаються захистити власний економічний потенціал, а з іншого – залишаються надзвичайно вразливими до коливань світової економіки, особливо в умовах фінансових криз чи змін у міжнародній політиці протекціонізму. Водночас, такі країни прагнуть зберегти свою унікальну культурну ідентичність і активно залучаються до глобальних процесів для підвищення власного впливу на світовій арені, що вимагає від них надзвичайно гнучкої політики та пошуку нових шляхів інтеграції.

Країни-карлики Європи, до яких відносяться Ліхтенштейн, Андорра, Ватикан, Монако та Сан-Марино, характеризуються невеликими розмірами населення, яке не перевищує 20-25 тисяч осіб у кожній з цих держав. Важливо зазначити, що, попри їх статус як незалежних країн, більшість з цих мікродержав мають обмежений вплив на міжнародній арені [40, с. 5].

Водночас більшість країн Західної Європи є суверенними державами, і лише декілька з них мають особливий статус. Наприклад, Гібралтар залишається колоніально залежним від Великобританії, тоді як Андорра перебуває під протекторатом двох сусідніх країн – Франції та Іспанії. Щодо форм правління, у Західній Європі можна зустріти як республіки, так і монархії, що свідчить про різноманітність політичних систем у цьому регіоні.

Держави Західної Європи можна поділити на декілька географічних груп. Країни Північної Європи, або Скандинавські, включають Швецію, Норвегію, Данію, Ісландію та Фінляндію. До країн Середньої Європи належать Велика Британія, Ірландія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Німеччина, Австрія, Швейцарія, Ліхтенштейн, Франція та Монако. Південна Європа охоплює Іспанію, Португалію, Андорру, Італію, Мальту, Ватикан і Сан-Марино.

Поняття «Скандинавські країни» охоплює Норвегію, Швецію, Данію, а також Фінляндію, Ісландію та Гренландію, що пов'язано зі спільною історією та мовами північної германської групи. Країни Бенілюксу — це митно-

економічний союз, утворений у 1944 році, який об'єднує Бельгію, Нідерланди та Люксембург, назва якого походить від перших складів назв цих країн.

Європейські мікродержави за останні десятиліття демонструють активізацію своєї зовнішньоекономічної діяльності, активно розвиваючи економічні зв'язки з сусідніми країнами та формуючи нові торговельні відносини. Завдяки поступовому включенню до глобальних економічних процесів, ці країни забезпечують розвиток своїх найбільш конкурентоспроможних галузей економіки [4].

Європейські мікродержави мають ринкову економіку, з домінуванням сфери послуг, тоді як частка сільського господарства є мінімальною. Їхні економіки характеризуються високими макроекономічними показниками. Найвищий рівень ВВП на душу населення мають Монако та Ліхтенштейн, хоча в Андоррі, Мальті та Сан-Марино цей показник у чотири рази менший. Ці країни активно торгують, переважно з іншими європейськими державами [4].

Сучасний процес глобалізації охоплює не лише економічні аспекти, але й поступову інтеграцію політичних, ідеологічних та управлінських інститутів різних країн у єдину глобальну систему. Цей процес передбачає не лише економічне об'єднання, але й уніфікацію політичних ідеологій, підходів до управління, а також формування певних культурно-духовних стандартів. Хоча культурна уніфікація є небажаною для деяких країн, вона стає можливим наслідком поглибленої інтеграції.

Одним із найбільш явних проявів глобалізації є зростання вільного руху ідей, капіталу, товарів і грошей між країнами. Особливо помітний прогрес досягнуто у сфері фінансів: глобальна фінансова система вже сьогодні має значний вплив на економічне життя країн. Завдяки безперешкодному руху фінансів світовий ринок став ще більш інтегрованим, а фінансові кризи, що відбуваються в одній частині світу, часто мають наслідки для інших країн. Це підкреслює важливість фінансових ринків у глобальній економіці, оскільки їхній вплив є загальнолюдським і багатовимірним.

Таким чином, сучасна глобалізація несе величезний потенціал для економічного зростання, але одночасно створює виклики щодо культурного різноманіття та національної ідентичності мікродержав [11, с. 230].

Найменшою країною в ЄС є Мальта, з економікою, орієнтованою на торгівлю, переважно з державами Євросоюзу. Виробництво електроенергії та продовольства в країні обмежене, як і ресурси питної води, що обумовлено її географічним положенням на узбережжі Середземного моря. Найбільш розвинутими секторами є онлайн-ігри та фінансові послуги, що приваблює іноземних інвесторів завдяки сприятливій податковій політиці. Основними торговими партнерами Мальти є Німеччина, Франція та Італія в експорті, а також Росія, Італія, Велика Британія та інші країни в імпорті. Мальта експортує інтегральні схеми, очищену нафту, фармацевтичні вироби та іграшки, а імпортує нафту та інші товари [4].

Мальта використовує свою стратегічну географію для залучення іноземних інвестицій, а також активно розвиває програму «громадянства за інвестиції». Сучасна економічна і соціальна політика Мальти характеризується стабільним політико-економічним становищем, низьким рівнем безробіття, відсутністю соціальних потрясінь. Економіка країни ґрунтується на використанні вигоди географічного положення Мальти на перетині морських шляхів і на обслуговуванні туристів. Водночас національна стратегія економічного розвитку спрямована на заохочення виробництва продукції з високим ступенем обробки на основі сучасних технологій [15, с. 536].

Економіка Ватикану є централізованою та некомерційною. Фінансові ресурси Святого Престолу формуються з інвестицій, пожертв від католиків, єпархій і різних інституцій, які щорічно спрямовуються до фонду Peter's Pence. Окрім того, вагомий вклад в бюджет вносять музеї та поштовий офіс Ватикану через продаж квитків, буклетів, марок і монет туристам. Ватикан приєднався до Єврозони у 1999 році, а в 2014 році був заснований Секретаріат економіки для реформи фінансової системи держави. Проте економічні показники офіційно не публікуються, а значна частина працівників у Ватикані є громадянами Італії [4].

Ліхтенштейн, попри свої малі розміри та відсутність природних ресурсів, має високорозвинену, індустріалізовану економіку. Її основою є діяльність численних малих і середніх підприємств. Держава пропонує сприятливі податкові умови з базовою ставкою податку на прибуток 12,5%, а також спрощені корпоративні правила, що робить Ліхтенштейн привабливим місцем для реєстрації компаній [3, с. 132].

Князівство Ліхтенштейн та Швейцарія знаходяться у митному союзі, використовують спільну валюту — швейцарський франк, та ведуть спільну статистичну звітність. Станом на 2015 рік, робоча сила Ліхтенштейну формувалася з працівників із сусідніх Австрії, Німеччини та Швейцарії. З 2008 року, під тиском США та Німеччини, Ліхтенштейн удосконалює свою банківську та податкову систему для запобігання "відмиванню коштів". Основними статтями експорту є продукція спеціального машинобудування, електронні компоненти, стоматологічне обладнання та оптична продукція. В імпорті домінують сільськогосподарські продукти, сировина, енергоносії та товари машинобудування [4].

Зовнішньополітична політика Ліхтенштейну базується на кількох важливих факторах, які визначають унікальний статус цього князівства на міжнародній арені. Серед них — його стратегічне геополітичне положення, компактність території та невелика чисельність населення, що суттєво обмежує його вплив та можливості в міжнародних відносинах. Окрім цього, скромні економічні ресурси також грають важливу роль у формуванні зовнішньої політики країни. Враховуючи ці обмеження, Ліхтенштейн робить акцент на політиці нейтралітету, яка протягом століть залишається центральним елементом його зовнішньої стратегії. Ця політика дозволяє країні уникати участі у військових конфліктах та політичних союзах, зберігаючи незалежність і стабільність [40, с. 363].

Становище Ліхтенштейну в сучасній Європі має подвійний характер. З одного боку, його нейтралітет, який фактично існує і активно підтримується державою, не заважає, а навпаки, сприяє створенню європейської системи

безпеки. Нейтралітет Ліхтенштейну дозволяє країні відігравати роль стабільного партнера в регіоні, що підтримує мир та взаємодію між державами, забезпечуючи її участь у мирних процесах і надаючи можливості для посередництва в конфліктах на європейському континенті. З іншого боку, банківсько-фінансова система Ліхтенштейну, яка розвивалася історично й відповідає викликам глобалізації, вступає в певну суперечність з ідеями європейської інтеграції. Ця система дедалі більше конфліктує із законодавством інших європейських країн, оскільки сприяє збереженню фінансової конфіденційності та відмиванню грошей, що йде всупереч спільній політиці ЄС щодо боротьби з фінансовими злочинами.

Щодо інших альпійських держав, їхнє становище також значною мірою визначається геополітичним фактором, оскільки вони розташовані в самому серці Європи, на перехресті важливих шляхів та інтересів. Це розташування сприяло формуванню унікальної центристської моделі політики, економіки та міжнародних відносин. Важливими елементами цієї моделі є нейтралітет, що дозволяє збалансувати інтереси різних сторін, а також економічна система, заснована на соціально-орієнтованому ринковому підході. Крім того, політична демократія в цих країнах має особливий характер, із застосуванням елементів прямої демократії, таких як референдуми, що забезпечує більш тісний зв'язок між владою та населенням. Усі ці фактори роблять альпійські держави важливими учасниками європейської політики, чий внесок у розвиток континенту значно перевищує їхні невеликі розміри та чисельність населення [40, с. 369].

Одним із ключових аспектів нейтралітету Ліхтенштейну є його послідовне уникання збройних конфліктів, що стало вирішальним фактором у тому, що князівство залишилося поза обома світовими війнами та більшістю локальних військових зіткнень. Відмова від створення армії та участі у військових союзах сприяла збереженню миру та безпеки у країні. Разом з тим, інтеграція Ліхтенштейну у світове співтовариство відбувається через активне залучення до міжнародних інституцій та укладання двосторонніх і багатосторонніх

договорів, що дозволяє країні бути активним учасником глобальних процесів, не втрачаючи своєї незалежності та суверенітету.

Монако відомо як туристичний курорт і банківський центр з високим рівнем життя. Держава володіє монополіями на ринку тютюну, телефонії та поштових послуг, а також пропонує привабливу податкову систему для великих компаній та приватних осіб. Попри включення до «сірого списку» за некорпоративне податкове законодавство у 2009 році, Монако протистоїть тиску щодо розкриття банківської таємниці. Економіка країни залежить від Франції, з якою Монако має податкову інтеграцію, а також від інших європейських економік. Основними зовнішньоторговельними партнерами є Італія, Німеччина, Швейцарія, Велика Британія та США, а основні товари експорту включають коштовності, парфуми та ліки, тоді як імпортуються яхти, автомобілі та годинники [4].

Економіка Сан-Марино ґрунтується на розвитку туризму, банківської сфери, а також на виробництві та експорті кераміки, одягу, текстилю, меблів, фарб, спиртних напоїв і вина. Економіка країни значною мірою залежить від Італії, на яку припадає 90% її експортних ринків. Сан-Марино залучає доходи через іноземні інвестиції завдяки вигідним умовам для підприємств, що включають низькі податки на корпорації та проценти. Ставка податку на прибуток становить близько третини середнього рівня в Європі. У 2010 році Сан-Марино підписало з багатьма країнами угоди про обмін податковою інформацією, а в 2013 році уклало договір з Італією про уникнення подвійного оподаткування. Отже, європейські мікродержави відіграють значну роль у світовій торгівлі товарами та послугами. Більшість із них характеризуються сприятливими податковими режимами, що робить їх привабливими для іноземних інвестицій та перетворює на податкові гавані [4].

Також варто розглянути можливість запуску пілотного проєкту зі створення нової криптовалютно-офшорної зони. Наприклад, 13 квітня 2015 року на території Гірської Сіги, розташованої на кордоні між Хорватією та Сербією вздовж річки Дунай (площею 7 кв. км), чеський політик Віт Єдлічка,

лідер лібертаріанського руху, проголосив заснування мікродержави Ліберленд. Він зазначив, що ця територія не належала жодній із сусідніх країн, і тому вона стала Республікою Ліберленд, яка вже має свій прапор і президента, очікуючи офіційного визнання хоча б на європейському рівні. Уряд Ліберленду заявив про відсутність податків та обмежень для своїх громадян. У рамках просування ідей лібертаріанства й популяризації Ліберленду відкриваються представництва та дипломатичні місії в різних країнах світу.

У жовтні 2015 року президент Ліберленду Віт Єдлічка разом із тимчасовим представником в Україні Петером Дійкстро провели зустріч у Києві з підприємцями та студентами, презентуючи свої плани розвитку нової держави. Вони наголосили на принципах добровільної сплати податків і значній міжнародній підтримці проєкту, включно з фінансовою підтримкою з різних країн, зокрема арабських країн, США та Сінгапуру. На думку лідерів Ліберленду, основною валютою цієї мікродержави може стати Bitcoin або інша криптовалюта, що відображає сучасний підхід до економіки та фінансів, де технологія blockchain забезпечує децентралізацію та прозорість транзакцій.

Ліберленд може стати першим у світі прикладом криптовалютної офшорної зони, де використання цифрових активів та нетократичного управління (нетократії) дозволить створити нову економічну модель, незалежну від традиційних фінансових і політичних центрів [31, с. 192].

Люксембург, який ще з 1929 року спеціалізується на офшорних фінансових операціях, є одним із найбільших податкових притулків світу. Він пропонує привабливі умови для створення офшорних корпорацій і надає податкові пільги для великих міжнародних компаній. Експерти Tax Justice Network встановили, що 99 зі 100 найбільших європейських корпорацій використовують дочірні підприємства в офшорних юрисдикціях, що дозволяє їм оптимізувати оподаткування та зменшити податкове навантаження. В усіх країнах ключову роль у таких схемах відіграють банки, які забезпечують інфраструктуру для фінансових операцій та зберігання капіталів [31, с. 190].

У світі на сьогодні існує більше 60 країн, законодавство яких передбачає податкові пільги для офшорних компаній. Це країни, які створюють сприятливі умови для ведення бізнесу, зокрема через зниження або відсутність податків, а також мінімальні вимоги щодо фінансової звітності. Однак єдиного офіційного списку офшорних зон не існує, кожна держава визначає такий перелік на власний розсуд. В Україні офіційний перелік офшорних зон встановлено розпорядженням Кабінету Міністрів України № 143-р від 23 лютого 2011 року. До нього входять Британські залежні території включають Острів Гернсі, Острів Джерсі, Острів Мен та Острів Олдерні. До країн Близького Сходу відноситься Бахрейн. У Центральній Америці є Беліз. Європейські країни, що надають податкові пільги для офшорних компаній, включають Андорру, Гібралтар та Монако.

У Карибському регіоні можна виділити такі країни та території, як Ангілья, Антигуа і Барбуда, Аруба, Багамські Острови, Барбадос, Бермудські Острови, Британські Віргінські Острови, Віргінські Острови (США), Гренада, Кайманові Острови, Монтсеррат, Нідерландські Антильські Острови, Пуерто-Ріко, Сент-Вінсент і Гренадіни, Сент-Кітс і Невіс, Сент-Люсія, Співдружність Домініки та Теркс і Кайкос.

В Африці такі офшорні юрисдикції включають Ліберію та Сейшельські Острови. У Тихоокеанському регіоні це Вануату, Маршальські Острови, Науру, Ніуе, Острови Кука та Самоа. Нарешті, у Південній Азії такою державою є Мальдівська Республіка [36].

Офшорні зони можна класифікувати за кількома ознаками. По-перше, це країни з відсутністю податків та фінансової звітності, такі як Багамські Острови, Британські Віргінські Острови та Кайманові Острови. По-друге, це офшори з підвищеною репутацією, як-от Ірландія, Гібралтар та Острів Мен, де, незважаючи на високі податкові ставки, діє система значних податкових пільг для певних типів компаній. Третя група включає країни, які формально не є офшорними зонами, але надають податкові пільги для компаній-нерезидентів, зокрема Росія, США, Великобританія та Канада. Офшори також можна

класифікувати за ступенем надійності: найбільш респектабельними є Люксембург і Швейцарія, до середньої групи належать Андорра та Монако, а до найменш надійної групи – Беліз, Ліхтенштейн та Кайманові Острови. Більшість українських компаній реєструються саме в офшорах третьої групи, які менш прозорі для правоохоронних органів України та ЄС [31, с. 191].

До мікродержав серед названих країн належать: Андорра – європейська мікродержава, розташована між Францією та Іспанією. Її площа становить близько 468 км²; Монако – дуже маленька держава на півдні Європи, розташована на березі Середземного моря, з площею 2 км²; Сейшельські Острови – це острівна держава в Індійському океані, з площею близько 459 км²; Вануату – держава в Тихоокеанському регіоні, з площею близько 12 189 км², але за чисельністю населення та геополітичною вагою може розглядатися як мікродержава; Науру – острівна держава у Тихому океані, має площу близько 21 км² і вважається однією з найменших країн світу; Ніуе – острівна держава в південній частині Тихого океану, з площею близько 260 км².

Отже, через малу територію та обмежені ресурси, мікродержави залежать від міжнародної допомоги та підтримки. Це ставить під загрозу їхню політичну автономію. Зокрема, фінансова підтримка від більших держав або організацій може призводити до втрати політичної незалежності. Наприклад, міжнародний тиск на мікродержави щодо запровадження більш прозорих податкових режимів, як це сталося з Ліхтенштейном, створює дилему між економічною вигодою та збереженням суверенітету.

Висновки до Розділу 2

1. Слабка економіка та відсутність потужних збройних сил роблять мікродержави вразливими до зовнішніх загроз, що вимагає специфічних стратегій захисту їх суверенітету та територіальної цілісності.

2. Для забезпечення безпеки мікродержави часто обирають політику нейтралітету або приєднуються до військових чи економічних альянсів із великими державами, що гарантує їм певний захист у випадку загрози.

3. Мікродержави активно використовують асиметрією міжнародних відносинах як природне явище, досягаючи балансу у відносинах із сильнішими державами за рахунок дипломатії та економічної співпраці.

4. У своїй зовнішній політиці мікродержави часто використовують тактику балансування між великими державами та орієнтуються на інклюзивну участь у міжнародних організаціях для досягнення політичних та економічних цілей: їх членство в ООН та інших міжнародних структурах дозволяє їм впливати на процеси міжнародної безпеки, зокрема, у сфері колективного захисту та миротворчої діяльності.

5. Мікродержави є надзвичайно вразливими до сучасних глобалізаційних викликів, таких як зміни клімату та економічна нестабільність, що створює додатковий ризик для їхньої стабільності й автономії, посилюючи необхідність у міжнародному співробітництві.

6. Мікродержави мають високу політичну та економічну адаптивність, ефективно використовують свої обмежені ресурси, спеціалізуючись на фінансових послугах, туризмі або унікальних економічних моделях, що дозволяє їм підтримувати стабільність та суверенітет навіть у межах великих регіональних союзів.

РОЗДІЛ 3. ДИПЛОМАТІЯ МІКРОДЕРЖАВ

3.1. Історія та особливості дипломатії мікродержав

Дипломатія мікродержав є важливою частиною сучасних міжнародних відносин, хоча вона часто залишається на периферії уваги. Мікродержави, які зазвичай мають невелику територію та населення, здобули свій статус на міжнародній арені внаслідок історичних, політичних та економічних обставин. В античну епоху міжнародне право носило яскраво виражений регіональний характер, оскільки найбільшого розвитку і розквіту суспільні відносини досягли тоді в певних регіонах земної кулі – Межиріччі (долині річок Тигру і Євфрату), Єгипті, Індії, Китаї, Греції, Стародавньому Римі.

Наприклад, зберігся Тель-Ель-Амарнський архів (382 глиняні таблиці), що є дипломатичним листуванням Єгипту 16-15 ст. до н.е. з Вавилоном та іншими східними державами старовини. В Законах царя Хаммурапі (Вавилон, 18 ст. до н.е.) містилися положення, які регулювали питання міжнародних зносин Вавилону. Високого рівня розвитку досягли торгово-економічні відносини між давньогрецькими державами-полісами у 6-4 ст. до н.е. Ці обставини призвели до необхідності направляти посольства в сусідні держави. Посли, що вважалися недоторканими, одержували спеціальне посвідчення («*diploma*») у формі здвоєної навощеної дощечки, яка підтверджувала їх офіційний статус. Поняття «дипломатія» походить саме звідси. Грецькі послы вели переговори з широкого кола питань (створення військово-політичних союзів, про правила війни, про статус іноземців і т.д.). Тексти договорів фіксувалися на пергаментних або шкіряних свитах на зрозумілій для сторін мові [43, с. 29].

Важливою віхою в розвитку міжнародного права взагалі і дипломатичного зокрема був Віденський конгрес 1815 р. На ньому були прийняті Віденський регламент про єдині класи дипломатичних агентів (перший багатосторонній договір в цій галузі) [43, с. 34].

З того часу концепція дипломатії еволюціонувала і сьогодні розуміється як сукупність методів ведення міжнародних відносин, зокрема через

переговори. Дипломатія також визначається як діяльність уряду та спеціальних органів, спрямована на реалізацію міжнародної політики держави і захист її інтересів за кордоном. Важливим аспектом є те, що сучасна дипломатія включає не лише традиційні переговори, а й використання політико-економічних методів впливу [30, с. 28].

Дипломатія мікродержав почалася ще в середньовіччі, коли маленькі князівства і міста-держави мали своїх послів та укладали договори для забезпечення своїх інтересів. Одним із перших прикладів є Ватикан. Витоки ватиканської дипломатії сягають IV століття, коли римські папи вперше почали надсилати своїх постійних представників до різних частин світу. У VI–VII століттях вони утримували постійне дипломатичне представництво в Константинополі. Представник Папи Римського при Константинопольській церкві називався апокрисарієм (від латинського *apokrisarius*), що надавало йому право вести переговори з патріархом Константинополя від імені понтифіка. Посада апокрисарія мала високу вагу в Римській церкві, і двоє таких представників – Вергілій (понтифікат 537–555) та Григорій Великий (579–585) – згодом стали папами. Апокрисарії вважаються прообразом сучасних нунціїв.

Перші постійні апостольські нунціатури почали з'являтися у XV столітті, а першу постійну нунціатуру було відкрито в Іспанії в 1482 році. Незабаром аналогічні представництва створили у Франції, Португалії, Венеції, а також на німецьких землях. На момент понтифікату Папи Григорія XIII (1572–1586) уже діяло 13 нунціатур.

Важливим етапом в історії апостольських нунціатур стало рішення Віденського конгресу 1815 року, згідно з яким у кожній країні апостольський нунцій отримав право бути дуаєм дипломатичного корпусу. За словами архієпископа Миколи Етеровича, колишнього Апостольського Нунція в Україні, ця норма визнавала моральні й етичні принципи, якими керуються апостольські нунції. Нині в багатьох країнах саме папський нунцій очолює дипломатичний корпус. Система підготовки ватиканських дипломатів також має давню історію. Ватиканська дипломатична школа, відома як Папська

церковна академія, функціонує понад три століття з моменту заснування в 1701 році. Ця академія готує фахівців, які пізніше представляють інтереси Святого Престолу на міжнародній арені.

На сьогодні Ватикан підтримує дипломатичні відносини з майже 180 країнами і активно бере участь у роботі міжнародних організацій як член чи спостерігач. Ватиканські дипломати здобули світове визнання завдяки своїй високій підготовці, знанню кількох іноземних мов і глибокому розумінню суспільно значущих питань, які виходять далеко за межі церковної сфери [21, с. 126-127].

Дипломатія мікродержав займає особливе місце в міжнародних відносинах, оскільки ці країни, незважаючи на обмежені ресурси і невелику територію, можуть відігравати важливу роль на світовій арені. Здатність мікродержав досягати національних цілей через дипломатію значною мірою обумовлена унікальними геополітичними, економічними та культурними особливостями. У сучасних умовах глобалізації та інформаційно-технологічної революції мікродержави можуть використовувати дипломатію як інструмент для посилення власного впливу, забезпечення національної безпеки та активної участі у міжнародному діалозі. На відміну від переконання, що мікродержави є лише пішаками в міжнародних відносинах, Кевін Д. Стрінгер розглядає їх як активних учасників дипломатії [77, с. 28-29].

Основні напрямки дипломатичної діяльності мікродержав включають встановлення та підтримку стратегічних партнерств, багатосторонню співпрацю, а також участь у міжнародних організаціях та об'єднаннях, таких як Організація Об'єднаних Націй і КАРІКОМ. Крім того, мікродержави часто використовують так звану «нішеву дипломатію», що дозволяє їм спрямовувати зусилля на вузькоспеціалізовані напрямки, наприклад, вирішення екологічних проблем або підтримка прав людини.

Сучасний етап розвитку міжнародних відносин характеризується численними чинниками, які суттєво впливають на діяльність дипломатичних служб держав. Серед цих чинників особливо варто виділити глобалізацію,

взаємозалежність держав, економізацію міжнародних відносин та революцію в інформаційно-комунікаційних технологіях. Ці елементи формують нові вектори дипломатичної діяльності, в рамках якої держави, міжнародні організації, а також недержавні актори реалізують свої інтереси і завдання. Дипломатія, як важлива складова частина зовнішньої та публічної політики, здійснюється через специфічні державні органи, посадових осіб, а також громадський сектор і недержавні об'єднання. Ця діяльність ґрунтується на нормах і правилах, що закріплені в рамках міжнародного та внутрішньодержавного права.

Сьогоднішня система міжнародних відносин зазнає значних змін під впливом глобальних світових процесів. Це призводить до зростання інтересу до дипломатичної служби та її ролі у забезпеченні стабільності на міжнародній арені. Держави, беручи до уваги свої інтереси, активно реалізують свої зовнішньополітичні функції, спрямовані на встановлення партнерських відносин, захист національних інтересів та розширення свого впливу. У зв'язку з цим, розвиток держави, як суб'єкта міжнародних відносин, неможливий без активної участі в міжнародних зв'язках, що вимагає належної організації і регулювання з боку дипломатичних структур [30, с. 29].

3.2. Виклики глобалізації та роль мікродержав у міжнародних відносинах

Дипломатія є процесом відносин між державами через переговори, а не через силу. У цьому контексті вона має особливе значення для найбільш вразливих членів міжнародної спільноти. Мікродержави характеризуються слабкістю та уразливістю в економічному і політичному аспектах [70, р. 36].

Тому на думку, А. Хенріксона, найбільший шанс для малих держав забезпечити безпеку та виживання, полягає в праві, інституціях і, особливо, в дипломатії. Для успіху в дипломатії держава повинна бути повністю суверенною – не лише у сенсі юридичної незалежності та міжнародного визнання, але й у повному розумінні національного самовизначення.

Національна держава у сучасному світі повинна бути впевненою у власній ідентичності, знати свої політичні та інші інтереси, визнавати свої сильні й слабкі сторони, і мати підтримку поінформованої та єдиної громадськості. Але без добре організованого та ефективного уряду навряд чи буде успіх або навіть значна участь у дипломатії. Особливо для малих держав ефективна участь у міжнародній дипломатичній системі є просто вирішальною [59].

Таким чином, дипломатія залишається головним, якщо не єдиним, інструментом участі в умовно рівноправних міжнародних відносинах, доступних для них.

Інформації про управління зовнішньою політикою в мікродержавах обмаль, і практично немає відомостей про внутрішню роботу міністерств закордонних справ у цих країнах. Однак доступна інформація вказує на те, що структури ухвалення зовнішньої політики в цих країнах є інституційно слабкими та централізованими. Міністерства закордонних справ цих держав позбавлені достатніх ресурсів і досвіду для збору, оцінки та аналізу інформації, а також для надання своїм урядам рекомендацій щодо зовнішніх відносин країн.

Відповідно до припущення про те, що мікродержави зосереджуються на вузькому географічному та функціональному діапазоні питань, дослідження показало, що ці держави дуже вибірково підходять до утримання закордонних посольств. В середньому 37 мікродержав підтримують приблизно сім закордонних місій кожна. Однак велика більшість держав утримує місій значно менше, ніж середній показник. Ці держави зазвичай мають місії в столицях своїх колишніх митрополій, у найбільш важливих сусідів, у партнерів з торгівлі та безпеки, а також при Організації Об'єднаних Націй. Натомість, мікродержави утримують більше односторонніх представництв у розвинених державах, ніж останні в них. Це відображає, серед іншого, зменшення інтересу розвинених держав до мікродержав.

Хоча мікродержави утримують відносно небагато закордонних посольств, ці місії залишаються не лише цінними, але й незамінними в своїх

основних функціях, таких як представлення країни в іноземних столицях і міжнародних організаціях, сприяння дружнім відносинам з іншими країнами, а також збір інформації та політична звітність. Тому резидентське посольство залишається надзвичайно корисним та цінним для мікродержав у всіх його функціях, особливо в економічних та консульських. Воно залучається до торгівлі, економічних та допоміжних переговорів з урядом приймаючої держави. Відносини з урядовими елітами в країні, зв'язки з лідерами думок країни та інституціоналізовані знання про місцеві звичаї, традиції та політичну динаміку відіграють вирішальну роль у таких переговорах [70, р. 36-37].

Особливістю мікродержав є те, що ключові рішення в галузі зовнішньої політики ґрунтуються не так на взаємодії між главою уряду та міністерством закордонних справ, як на переконаннях та особистих знаннях лідера. Для глав таких держав зовнішня політика залишається інструментом, за допомогою якого вони можуть вплинути на світову політику. Існує кілька причин цього явища. Перша – це структурна та інституційна слабкість. Колишній британський дипломат Адам Вотсон зазначив, що більшість таких держав досягли політичної незалежності раніше, ніж здобули здатності та навички для припинення своєї адміністративної залежності від зовнішнього світу. Ця думка знаходить підтвердження у тому, як ці держави ведуть дипломатію. Міністерства закордонних справ у цих країнах з'явилися після здобуття незалежності. Під час колоніального періоду їхні зовнішні відносини здійснювалися через зовнішньополітичні установи метрополій. Хоча схожі умови мали місце і в більших країнах, таких як Індія, Шрі-Ланка або Гана, але ці країни з різних причин змогли швидше інтегруватися у міжнародну систему.

По-друге, зовнішньополітичні установи мікродержав не володіють інтелектуальним потенціалом для вирішення складних питань міжнародної дипломатії. Більшість країн не мають можливостей для підготовки власних дипломатичних кадрів і змушені відправляти їх на навчання за кордон. Хоча це навчання є корисним, воно не може замінити програму, адаптовану до потреб конкретної країни. По-третє, низка таких держав, наприклад Мальдіви, досі не

має професійного корпусу дипломатичної служби, через що відсутній механізм для збереження та накопичення досвіду в міністерстві закордонних справ. Через ці слабкі сторони міністерства закордонних справ у мікродержавах не мають достатньої політичної ваги в ухваленні рішень щодо зовнішньої політики [70, р. 10].

Дипломатичні відносини є виразом готовності двох держав до участі в прямій комунікації, засобом якої виступають їхні офіційні представники – або дипломати. Звичайним каналом для відносин між державами є постійні дипломатичні місії. У зв'язку з цим іноді вважається, що після встановлення дипломатичних відносин між державами обов'язково відбувається взаємний обмін резидентними посольствами [61, р. 348-349]. Хоча це в значній мірі справедливо для відносин між великими та більш розвиненими країнами, це не завжди так у дипломатичних відносинах за участю мікродержав. З різних причин мікродержави дуже вибірково підходять до створення резидентних місій в інших країнах.

Деякі дослідники дипломатії стверджують, що кількість дипломатичних місій, які держава підтримує за кордоном, є показником її загальної участі у світових справах. Мікродержави характеризуються низьким рівнем залученості до світових справ. Це можна побачити у невеликій кількості дипломатичних місій, які вони підтримують за кордоном. У 2000 році 37 мікродержав утримували загалом 285 резидентних дипломатичних місій по всьому світу: 244 місії були акредитовані до інших країн, а 41 місія – до міжнародних організацій. Лише вісім держав мали резидентні місії в понад десяти країнах. Середня кількість місій від кожної країни становила приблизно сім. Однак 22 держави, або 60%, були нижче цього середнього показника. Серед них десять держав підтримували менше двох двосторонніх місій [70, р. 14-15].

Постійні дипломатичні представництва грають важливу роль у просуванні економічних та консульських інтересів мікродержав. Посольства є незамінними в переговорах щодо отримання та збільшення рівня допомоги на розвиток, яку отримують мікродержави. Вони також відіграють цінну роль у

переговорах щодо торгових угод та забезпеченні преференцій для експорту країни, а також у контролі за виконанням домовленостей, досягнутих між урядами. Однак, через централізовану, але водночас некоординовану природу прийняття зовнішньополітичних рішень у мікродержавах, деякі з них не здатні отримати максимальні переваги від небагатьох місій, які вони підтримують за кордоном. Мікродержави, які не мають постійних місій у столицях, де постійно відбуваються багатосторонні переговори, стикаються з серйозними труднощами, оскільки не мають можливості висловити свою позицію на цих переговорах [70, р. 36]. Окрім постійних дипломатичних представництв, мікродержави також утримують консульства та інші закордонні офіси, найчастіше туристичні. У деяких випадках консулів сприймають як таких, що мають такі ж широкі представницькі повноваження обов'язки, як і посол [48, р. 44].

Так, Мальта, середземноморський острів, підтримує дев'ять консульств у шести країнах. Також країна мала 108 почесних консулів у 51 країні, включно з 16-ма в Італії. Навіть держави, які мають лише декілька дипломатичних представництв за кордоном, підтримують велику кількість почесних консулів. Наприклад, Мальдіви, які мають лише три закордонні місії, утримують понад 30 почесних консулів. Крім того, багато мікродержав, що є популярними туристичними напрямками, мають туристичні офіси в Європі та Північній Америці. Наприклад, Барбадос утримує офіси Туристичного управління в Канаді, Німеччині, США, Швеції, Італії, Нідерландах і Франції. Деякі мікродержави також мають торгові представництва. Наприклад, Мальдіви з 1974 року мають торговий офіс у своєму найбільшому торговому партнері – Сінгапурі.

Також функціонує Почесне консульство Республіки Мальта в м. Київ. В свою чергу, наприклад, Україна, має посольство в Італійській Республіці, в Республіці Мальта та в Республіці Сан Марино (за сумісництвом) [33].

Зовнішні відносини мікродержав характеризуються насамперед вибірковістю у створенні дипломатичних місій за кордоном. Двосторонні

відносини цих держав здебільшого зосереджені на колишній колоніальній державі, сусідах і великих світових державах. Велика частина з 244 двосторонніх дипломатичних місій, які утримують мікродержави, розташована або в сусідніх країнах, або в колишніх колоніальних державах, або у важливих торговельних і безпекових партнерах. Наприклад, 12 карибських мікродержав мають загалом 66 місій по всьому світу, з яких 34% знаходяться в Європі: Великобританія, колишня метрополія приймає 11 місій, а Бельгія приймає вісім місій. США та Канада, найважливіші регіональні держави й країни з великим міграційним населенням із Карибів, приймають 34% усіх карибських місій. Наступним за важливістю геополітичним регіоном для цих держав є Латинська Америка та власне Кариби, де карибські мікродержави підтримують 26% своїх місій [70, р. 18].

Подібна картина спостерігається і в дипломатичних відносинах 11 мікродержав Південного Тихоокеанського регіону. Схоже, що держави цього регіону надають першочергове значення своїм відносинам зі Сполученими Штатами Америки. Останні є господарями найбільшої кількості резидентних посольств від цих держав. Це, ймовірно, відображає активну роль, яку Сполучені Штати продовжують відігравати в сучасній політиці регіону, зокрема міцні безпекові зв'язки з деякими з цих держав. Другою за значущістю столицею була Сува – столиця Фіджі, де розташовані чотири посольства мікродержав регіону, в той час як Австралія та Нова Зеландія мають три і два відповідно.

Мікродержави Африки дотримуються дещо іншої моделі дипломатичного представництва. На відміну від країн Карибського басейну і Тихоокеанського регіону, африканські держави надають більше значення своїм відносинам у власному регіоні. З 109 дипломатичних місій, які вони утримують по всьому світу, 39% або 42 місії розташовані в Африці. Проте, як і інші регіони, вони також надають пріоритет відносинам із колишніми метрополіями. Тридцять три відсотки їх закордонних місій знаходяться в Європі: найбільш важливі столиці – Брюссель (сім), Париж (шість) і Лондон (чотири). Можливо,

свідченням спадщини Холодної війни є те, що африканські мікродержави – єдині країни, які утримують посольства в Росії (чотири посольства).

Очевидно, що мікродержави дуже вибіркові у створенні резидентних місій за кордоном, і, таким чином, підтримують низький рівень двосторонніх контактів, принаймні через традиційні канали, з більшістю країн міжнародної спільноти. Елмер Плішке, професор в Університеті Меріленда, стверджує, що цей рівень непередставленості з боку мікродержав виникає через брак у них персоналу, фінансових та комунікаційних ресурсів, і що вони не здатні підтримувати відносини зі зростаючою кількістю різномірних держав по всьому світу. Зокрема, дослідник зазначає, що хоча взаємний обмін дипломатичними місіями-резидентами загалом вважається нормальною міжнародною процедурою, велика кількість непередставництва. До важливих факторів, що сприяють непередставництву, належать зростаючі потреби в персоналі, фінансових і комунікаційних ресурсах для підтримки відносин із дедалі більшою групою різномірних держав по всьому світу. Це особливо актуально для зростаючої кількості малих держав, багато з яких недостатньо оснащені, щоб впоратися з такими вимогами [52, р. 42]. Іст також подає схожу аргументацію. Він стверджував, що рівень «економічного надлишку», доступного країні, частково пояснює рівень її залученості в міжнародну дипломатію [52, р. 558].

Незважаючи на їх невеликий розмір і обмежені ресурси, мікродержави мають стратегічне значення в міжнародних відносинах завдяки своєму унікальному геополітичному розташуванню, економічним можливостям та дипломатичним альянсам. Вони можуть виступати як важливі посередники у врегулюванні конфліктів або ж використовувати своє становище для залучення великих держав до кооперації на взаємовигідних умовах. Мікродержави часто використовують свою нейтральну позицію для укріплення регіональної стабільності, що додає ваги їхній ролі в глобальній системі. Це сприяє збереженню динамічної рівноваги в умовах асиметричних міжнародних зв'язків.

За словами архієпископа Галлагера, дипломатичний підхід Святого Престолу характеризується позитивним нейтралітетом, який, замість прагнення до влади чи домінування, ґрунтується на принципах, що ставлять на перше місце благополуччя всього людства [1].

А Хенріксон розглядає шість різних видів дипломатії, особливо актуальними для малих держав, включно з карибськими країнами, які намагаються визначити своє місце у сучасному світі. Дипломат може обирати між ними відповідно до конкретних обставин, традицій та пріоритетів своєї країни, а також своїх сильних сторін і навичок.

По-перше, це «тиха дипломатія», яка традиційно практикується професійними дипломатами, зазвичай тими, хто регулярно акредитований при урядах у зарубіжних столицях. Це той тип дипломатії, яку довгий час практикували, наприклад, високі комісари країн Співдружності Карибського басейну в Лондоні. За своєю суттю така дипломатія є двосторонньою, і особливо між колишніми метрополіями та колоніями.

Манера тихої дипломатії зазвичай є поважною, можливо, навіть шанобливою. Голос карибської або іншої малої держави Співдружності в діалозі з Великою Британією не є голосом сили. Частково через спільну історію існує взаєморозуміння та повага, а також здатність до близького партнерства.

Так, основною темою карибської тихої дипломатії було прагнення до кращих умов у межах преференційних торговельних систем, своєрідне особливе прохання. Спочатку, у перші роки незалежності, це найчастіше робилося на індивідуальній основі, що зараз менш можливе в епоху широких міжнародних торгових переговорів, організованих Світовою організацією торгівлі (далі – СОТ).

Другий тип – це «протестна дипломатія», яка певною мірою нагадує історичний період до здобуття незалежності, коли суверенітет був основною метою більшості мікродержав держав. Фактичні цілі протестної дипломатії можуть бути, звісно, досить обмеженими – забезпечити відшкодування певної образи, виправити шкоду або просто спробувати отримати трохи кращі умови

чи домогтися якогось винятку.

Публічні газети та інші ЗМІ можуть навіть використовуватися протестними дипломатами як основні канали комунікації, щоб спробувати натиснути на уряд, мобілізуючи громадську думку, для прийняття бажаного рішення. Мова протестної дипломатії в таких випадках, як правило, є риторичною, а не раціональною. Вона робить моральний заклик. Вона висловлює обурення «несправедливим» ставленням на основі пошкоджених інтересів або почуття порушених принципів. Співчуваючі надають своєрідне емоційне підтвердження і іноді навіть підтримують паралельними діями. Дипломатичні протести, приватні чи публічні, привертають увагу. Вони можуть завоювати прихильників, але також можуть призвести до конфліктів [59].

Протестну дипломатію не слід плутати з дипломатичним протестом, який проголошується з метою захисту державою своїх суб'єктивних прав та інтересів, які були порушені або коли існує загроза їх порушення у результаті недотримання іншою державою договірних або інших норм міжнародного права [29, с. 144]. Прагнення до безпеки спонукає сусідні держави подавати дипломатичні протести з метою стримування або спонукання суперника до зміни курсу. Це може посилити патріотичні почуття та схильність до агресивнішої політики в цільовій країні. Протестуюча країна може, своєю чергою, відчувати серйозну загрозу з боку цільової країни, що називають «дилемою дипломатичного протесту». Цей сценарій схожий на дилему безпеки, коли країни певного регіону нарощують військову силу заради власної безпеки, але це спричиняє зростання напруженості між сусідніми державами. Відмінність між цими поняттями полягає в тому, що в першому випадку слова (дипломатичні протести) можуть підвищити напругу в регіоні та легко зруйнувати довіру між сусідами. Дилема дипломатичного протесту серед міжнародних суперників може призвести до «спіралі недовіри» [62, р. 8-9].

Третя – групова дипломатія може бути ефективнішою на практиці в конкретних функціональних контекстах, наприклад, у, мабуть, найвідомішому випадку – на Конференції ООН з морського права. У цьому середовищі країни

Карибського басейну, такі як Ямайка, відігравали важливу роль. Острівні держави мали природну перевагу та інтерес. Вони також мали багато що втратити, особливо коли визначався новий принцип 200-мильної виключної економічної зони. В подібних групових середовищах може бути важко отримати конкретні національні переваги.

Стійкою перевагою концепції групової дипломатії є те, що вона дозволяє країнам об'єднуватися з іншими, навіть далеко за межами їхнього географічного регіону, і тим самим отримувати додаткові важелі впливу, як загалом, так і щодо конкретних питань [59]. Яскравим прикладом такого підходу є співпраця країн Африки, Карибського басейну та Тихоокеанського регіону з Європейським Союзом, що має особливе значення для дипломатії Карибського басейну. А. Макінтайр підкреслив, що ключовим фактором, який забезпечив Карибській співдружності (далі – КАРІКОМ) лідерську позицію, була експертиза, яку регіон надав Групі в цілому. Цей приклад, за його словами, потрібно повторити в майбутніх переговорах [69]. КАРІКОМ складається з країн, що вважаються такими, що розвиваються, і, за винятком Белізу в Центральній Америці та Гаяни й Суринаму в Південній Америці, всі члени та асоційовані члени є острівними державами. Хоча ці країни відносно невеликі як за чисельністю населення, так і за розміром, існує велика різноманітність щодо географії та населення, а також рівнів економічного та соціального розвитку [80]. Якщо міжнародні відносини були збалансованими, а ідеологічні перспективи сусідніх держав подібними, то взаємний патерн (способи вирішення загальних проблем) ставав основним інструментом міждержавних контактів [65, р. 147].

Четвертий тип – це «нішова дипломатія», концепція, яка тісно пов'язана з маркетингом, ідея «нішової дипломатії» полягає в тому, що зовнішня політика країн, дещо подібна до їхніх бізнес-продуктів, може займати надійні та впливові місця на міжнародній арені відповідно до дуже диференційованого виду розподілу праці. Акцент повністю робиться на індивідуальній відмінності, а не на груповій відповідності [59]. Нішевою дипломатією користуються

держави, що мають певну особливість або інтерес, наприклад, у міжнародній медіації вирішення конфліктів, що вимагає певних ресурсів, політичної волі й можливості зіставляти дії з очікуваннями [22, с. 140].

П'яте – це «підприємницька дипломатія». Цей термін передбачає більшу ризикованість, а можливо, також уяву та інноваційність, ніж «нішова дипломатія». З погляду цієї теорії, рішення про створення офшорних фінансових гаваней, які забезпечують конфіденційність, можна розглядати як «раціональні бізнес-рішення».

Така дипломатія, як і діяльність організаційного бізнесу, яку вона нагадує, має трансгаресивний характер. Вона часто передбачає певне ігнорування або навіть явне нехтування чинними нормами, що підтримуються більшістю.

Так, Кайманові острови та деякі інші політичні утворення Карибського басейну, які створили офшорні податкові гавані та отримали від цього значні вигоди. Ці підприємливі уряди надають те, чого вимагають компанії та заможні особи. Таким чином, міжнародні фінансові норми можуть змінитися – у цьому випадку перевага підприємливої держави з часом може бути частково або повністю втрачена. Однак вигоди можуть зберегтися [59].

Підприємницька, або комерційна дипломатія відіграє важливу роль у світовій торгівлі, інвестиціях та діяльності у сфері досліджень і розробок. Фактично, комерційна дипломатія – це робота дипломатичних агентів, спрямована на підтримку бізнесового та фінансового секторів країни, включаючи заохочення іноземних та внутрішніх інвестицій, а також торгівлі. Це завдання зазвичай виконується через мережу державних і приватних акторів, включаючи урядових співробітників, бізнес-лідерів, торгові палати та інші асоціації. Мета комерційної дипломатії – стимулювання розвитку бізнесу через низку заходів з просування та сприяння бізнесу. Комерційна дипломатія є державною послугою для бізнес-спільноти, що спрямована на розвиток соціально вигідних міжнародних бізнес-проектів. Термін охоплює два типи діяльності:

- заходи, що стосуються формування торговельної політики;
- діяльність із підтримки бізнесу [79].

Шосте, це «регуляторна дипломатія». У відповідь на дедалі серйозніший виклик наркоторгівлі та пов'язані з нею проблеми, як-от відмивання грошей, необхідний високий рівень міжнародного технічного співробітництва, щоб підтримати верховенство права, а іноді навіть здатність малих держав управляти ситуацією, що потребує зовнішнього регулювання. Наприклад, у вигляді міжнародних зусиль зі створення немілітаризованих поліцейських сил на Гаїті [59].

Окремі автори заперечують різні формати дипломатії: Шон Ріордан наголошує, що необхідно припинити захоплюватися створенням нових «типів» дипломатії, до яких зараз відносять освітню, спортивну, наукову, гастрономічну та багато інших. Він зазначає, що такі концепції можуть бути корисними для академічних цілей, зокрема для отримання фінансування та публікацій. Однак Ріордан застерігає, що подібне дроблення часто призводить до концептуальної плутанини. Це ризикує зробити з нових «типів» дипломатії самоціль, відволікаючи від їхньої ролі у більш широких стратегічних підходах [73]. В. Кононенко розглядає таку точку зору як хибну, оскільки вона не враховує важливу роль формування суспільної свідомості, яка вже виходить за рамки суто національних інтересів і рішень. У процесі глобалізації суспільство стало більш відкритим і включеним у світові процеси, усвідомивши свою спільну відповідальність не лише за стан навколишнього середовища чи забезпечення прав людини, але й за майбутнє всього людства. Це суспільство переймається долею наступних поколінь, цінує гуманістичні принципи, такі як рівність, справедливість і стійкий розвиток. Більше того, активна позиція громадянського суспільства вже змусила міжнародну спільноту звернути увагу на захист прав людини і інші гуманістичні цінності, і, що найголовніше, заставило себе почути на міжнародному рівні [24, с. 37].

Критики, однак, розглядають нову дипломатію як явище поверхнєве, що скоріше відображає короткострокові тренди, ніж реальне пристосування до

глибинних змін у міжнародних відносинах. Вони вважають, що нові підходи лише зовні створюють видимість адаптації до сучасності, а насправді залишаються далекими від вирішення ключових проблем традиційної дипломатії, таких як конфлікти інтересів між державами та недостатня оперативність у прийнятті рішень [60]. Крім того, треба відокремити офіційну дипломатію, регламентовану відповідними конвенційними нормами і суспільну, яка вже стала частиною механізмів міжнародного захисту економічних, соціальних та культурних прав людини в умовах глобалізації [25, с. 97].

Досягнення глобальних цілей вимагає тісної співпраці між усіма секторами суспільства, що залучає не лише державні установи, але й різноманітні недержавні суб'єкти, які сьогодні активно формують міжнародну політику [53].

Отже, щоб зрозуміти, чи справді нова дипломатія ефективно відповідає потребам сучасного світу, слід глибше дослідити практичні аспекти її реалізації, особливо у випадку мікродержав. Необхідно з'ясувати, чи допомагає нова дипломатія мікродержавам досягти суттєвих змін, використовуючи міжнародні механізми, або ж вони залишаються в зоні залежності від великих держав, що обмежує їхню дипломатичну автономію [81].

Дипломатія мікродержав демонструє унікальний підхід до міжнародних відносин, зумовлений їхніми обмеженими ресурсами та специфічними зовнішньополітичними цілями. Попри невеликі розміри та обмежений вплив, ці країни знаходять ефективні шляхи реалізації своїх інтересів, використовуючи різні види дипломатії, такі як тиха, нішова, підприємницька та регуляторна. Їхня здатність до групової співпраці, зокрема в межах регіональних об'єднань, таких як КАРІКОМ, забезпечує мікродержавам можливість посилювати свої позиції на глобальній арені.

Однією з особливостей дипломатичної діяльності мікродержав є її адаптивність: вони активно реагують на глобальні виклики, зокрема у сферах безпеки, фінансового регулювання та захисту навколишнього середовища.

Мікродержави не лише представляють свої національні інтереси, але й виступають як нейтральні учасники та посередники, що додає їм значимості у врегулюванні конфліктів та зміцненні регіональної стабільності.

Таким чином, дипломатія мікродержав є важливим і складним інструментом, який дозволяє цим державам зберігати незалежність, забезпечувати національні інтереси та робити свій внесок у розвиток міжнародних відносин. Незважаючи на обмежені ресурси, мікродержави можуть успішно конкурувати на дипломатичному рівні, пропонуючи нестандартні підходи та налагоджуючи співпрацю з великими державами на основі взаємної вигоди.

3.3. Сучасні інструменти та підходи в дипломатії мікродержав

Прихильники нової дипломатії переконані, що вона відображає зміни, які відбулися у світовій політиці, а також здатність міжнародних акторів реагувати на сучасні виклики. Особливе місце в цьому процесі займають мікродержави, які завдяки гнучкій дипломатії здобувають більший вплив, ніж можна було б очікувати від країн із обмеженими ресурсами. Мікродержави, такі як Ліхтенштейн, Сан-Маріно, Андорра, активно використовують свою дипломатію для захисту інтересів, спираючись на принципи нейтралітету, миротворчої діяльності та співпраці з великими державами. В умовах нової дипломатії мікродержави займають важливу роль у вирішенні глобальних проблем, таких як зміна клімату та права людини, використовуючи свій статус для підтримки багатосторонніх ініціатив і залучення міжнародної допомоги [60].

Разом із слабкими можливостями та обмеженим впливом малих держав у міжнародних організаціях, мікродержави отримали право голосу в Організації Об'єднаних Націй, інших регіональних (Організація американських держав (ОАД) і Африканський Союз (АС), так економічних організаціях – Світовий банк, Міжнародний валютний фонд (МВФ), Міжамериканський банк розвитку

(МБР) та інші. Це забезпечує додаткові фінансові можливості у вигляді фінансування у формі грантів і позик для скорочення історичного розриву між розвиненими та країнами, що розвиваються, і спільного використання технологій для досягнення певного прийняттого рівня розвитку у порівнянні із сильнішими державами. У результаті цього, мікродержави в сучасному світі прагнуть не залишитися осторонь міжнародної політики, а використовувати традиційні дипломатичні механізми та стратегії в двосторонньому та багатосторонньому форматах. Наприклад, стратегія підтримки або створення альянсів (залучення інших потужних держав та союзників до підтримки ініціатив уряду малої держави на міжнародній арені чи політичному форумі, такому як Генеральна Асамблея ООН і всі її спеціалізовані агентства, шляхом членства в них) може бути одним із шляхів. Мікродержави часто потребують впровадження адекватного та ефективного використання інформації та технологій Міністерством закордонних справ та іншими органами, такими як посольства, постійні місії та консульства, що розглядаються як ключовий елемент адаптації до дипломатії 21-го століття. Одночасно ефективне та розумне використання технологій стає життєво важливим інструментом для малих держав, аби долати перешкоди, зумовлені обмеженими людськими ресурсами та малими бюджетами. Якщо мікродержави не можуть відправити своїх спеціальних представників (дипломатів чи представників) на світові політичні форуми та ключові дебати з основних тем міжнародної повістки дня, обговорюваних зараз, технологія може суттєво допомогти зменшити витрати та стати каналом зв'язку між Міністерствами закордонних справ (штаб-квартира) та дипломатичними представництвами для координації роботи, обміну звітами та рекомендаціями після участі постійних місій чи посольств у ключових багатосторонніх зустрічах або політичних дебатах щодо важливих тем та питань, що приносять користь державі. Основною метою цього дослідження є показати, як малі держави з Латинської Америки, Карибського басейну та інших регіонів мали обмежений, але важливий історичний вплив, діючи як держави-члени в контексті ООН та її різних допоміжних органів, а також через

важливі регіональні організації для подолання бюджетних обмежень або в умовах значно меншої сили, ніж у розвинених і потужних державах, у геополітичній грі з метою досягнення розвитку. Також зазначено про спільну потребу перетворити та реформувати власну скрутну ситуацію, підтримуючи належне та прозоре управління і міжнародну співпрацю у розробці комплексних програм і боротьбі з поширеними національними загрозами, такими як громадянські війни, злочинність, бідність, безробіття, потреба в освіті, іноземних інвестиціях, природні катастрофи та постійна потреба скорочувати існуючий розрив між розвиненими та країнами, що розвиваються, зокрема шляхом передачі технологій із Півночі на Південь та інших заходів, що каталізують розвиток шляхом пошуку каналів співпраці на двосторонньому чи багатосторонньому рівнях. Також важливо наголосити на необхідній інтеграції інформації та технологій як важливих елементів дипломатичних зусиль, що нині здійснюються малими державами. Ефективне використання ІКТ стає важливим інструментом для ефективного міжнародного позиціонування та фокусування двосторонніх і багатосторонніх відносин, що в довгостроковій перспективі можуть сприяти розробці національних політик на місцевому рівні та їх просуванню в регіональному та міжнародному порядку денному [81]. Останнім часом дедалі популярнішим стає формат віртуальних дипломатичних представництв, що його вже успішно використовують такі провідні країни, як США, Ізраїль та Сінгапур. Ця інноваційна форма дипломатичної присутності не покликана замінювати традиційні посольства чи консульства, а діє як ефективне доповнення до традиційної дипломатії, функціонуючи паралельно.

Формат віртуальних представництв (Virtual Presence Post, VPP) має низку переваг і особливих випадків застосування. Зокрема, він виявляється корисним у ситуаціях, коли приймаюча країна має обмежені розміри, що створює труднощі в пошуку відповідного приміщення для повноцінного посольства. Також віртуальне представництво актуальне, коли конкретна країна не є стратегічним пріоритетом, але водночас важливо зберігати стабільні дипломатичні зв'язки. Крім того, VPP є економічно вигідним вибором для

держав, які мають обмежені фінансові ресурси для підтримки фізичної дипломатичної інституції за кордоном.

Прикладом активного впровадження VPP є діяльність Сполучених Штатів, які використовують цю модель як для розвитку відносин із цілими країнами, так і з конкретними регіонами в межах окремих держав. Серед країн, де США підтримують віртуальні посольства, можна виділити Сейшельські Острови, Мальдівську Республіку, Сан-Марино, Монако та Ліхтенштейн. Окрім того, США застосовують віртуальні представництва для підтримання зв'язків із віддаленими регіонами, як-от Ксела у Гватемалі, Гренландія (територія Данії), Бангалор в Індії та Мінданао на Філіппінах [28, с. 19-20].

Таким чином, дипломатія мікродержав є унікальною моделлю зовнішньої політики, спрямованою на максимальне використання власного статусу та стратегічного положення для зміцнення національної безпеки і міжнародного авторитету, попри обмежені ресурси.

Концепція категорії «дипломатія мікродержав» може включати дослідження специфічних дипломатичних стратегій, інструментів і підходів, які мікродержави використовують для просування національних інтересів на міжнародній арені, враховуючи свої обмежені ресурси. У цій концепції дипломатія мікродержав розглядається як адаптивна та багатовекторна діяльність, що включає:

- м'яка сила та просування унікальних національних особливостей, що підсилює їхній вплив на міжнародній арені;
- багатостороння дипломатія через членство у міжнародних організаціях для отримання майданчику для захисту своїх інтересів;
- обмеженість ресурсів стимулює мікродержави шукати підтримку через альянси з іншими країнами та регіональними об'єднаннями. Це дозволяє їм підсилити свої позиції та захистити суверенітет у стосунках з великими державами;
- мікродержави часто використовують креативні та нестандартні дипломатичні підходи, зокрема активне залучення громадянської дипломатії та

використання цифрових платформ для підвищення міжнародного іміджу та залучення інвестицій;

- мікродержави прагнуть до стабільності через підтримку міжнародного права та посередництво у конфліктах. Це дає їм змогу виступати як нейтральні посередники, сприяючи миротворчій діяльності.

Висновки до Розділу 3

1. Мікродержави розвивають дипломатію як засіб виживання в міжнародній системі – попри обмежені ресурси, дипломатія дозволяє мікродержавам відстоювати свої національні інтереси, налагоджуючи стратегічні партнерства та беручи участь у міжнародних організаціях.

2. Дипломатія мікродержав відзначається використанням спеціальних підходів, таких як нішова дипломатія, що дозволяє їм ефективно реалізовувати специфічні інтереси в міжнародних справах.

3. Глобалізація та новітні інформаційні технології відкривають нові можливості для мікродержав, дозволяючи їм посилювати свій вплив за допомогою дистанційної участі та віртуальних представництв.

4. Багато мікродержав використовують політику нейтралітету для уникнення залучення у великі конфлікти та виконують роль посередників, що додає їм значимості на міжнародній арені.

5. Проблеми ресурсної обмеженості у дипломатичних стратегіях – обмежені людські та фінансові ресурси мікродержав призводять до вибіркового підходу у відкритті дипломатичних представництв, що фокусується на ключових партнерах і міжнародних організаціях для максимізації впливу.

ВИСНОВКИ

1. Розглянуто політико-правові основи мікродержав та їх місце у системі міжнародних відносин. Встановлено, що мікродержави мають стабільне населення, територію, уряд і користуються міжнародним визнанням, що дає їм змогу брати участь у міжнародних організаціях, таких як ООН. Вони використовують свої унікальні правові та політичні особливості для активної участі у міжнародній системі, часто займаючи роль посередників чи нейтральних сторін у міжнародних конфліктах.

Вдосконалено понятійно-категорійний апарат: сформульовано визначення поняття категорії «мікродержава», яка визначається як суверенна держава, що характеризується невеликою територією, малим населенням і обмеженими економічними та природними ресурсами. Попри свої розміри та можливості, мікродержави активно беруть участь у міжнародних відносинах, використовуючи свою унікальну геополітичну позицію, дипломатичні інструменти та участь у міжнародних організаціях для просування національних інтересів і вирішення глобальних проблем.

2. Розглянуто класифікацію мікродержав, зазначено, що мікродержави відрізняються за правовим статусом і політичними характеристиками. Вони поділяються на суверенні мікродержави (наприклад, Монако, Мальта), залежні утворення (Гібралтар), і квазідержави (мікронації, які функціонують здебільшого віртуально і без міжнародного визнання).

3. Виявлено особливості міжнародної дипломатії мікродержав в контексті глобальних політичних процесів. З'ясовано, що мікродержави застосовують адаптивну дипломатію, використовуючи нішову, нейтральну або регуляторну тактики. Вони зосереджуються на міжнародних ініціативах, таких як кліматична політика, миротворчість, що підвищує їхній вплив на глобальній арені, незважаючи на обмежені ресурси.

4. Розкрито роль мікродержав у світовій економіці. Встановлено, що

мікродержави відіграють важливу роль у світовій економіці завдяки зосередженню на сферах послуг (фінанси, туризм). Вони активно залучають іноземні інвестиції через податкові пільги та пропозиції сприятливих умов для бізнесу, що забезпечує їхню економічну стійкість.

5. Розроблено проект концепції категорії «дипломатія мікродержав», який може включати дослідження специфічних дипломатичних стратегій, інструментів і підходів, які мікродержави використовують для просування національних інтересів на міжнародній арені, враховуючи свої обмежені ресурси. У проект концепції дипломатія мікродержав розглядається як адаптивна та багатовекторна діяльність, що включає:

1) м'яка сила та просування унікальних національних особливостей, що підсилює їхній вплив на міжнародній арені;

2) багатостороння дипломатія через членство у міжнародних організаціях для отримання майданчику для захисту своїх інтересів;

3) обмеженість ресурсів стимулює мікродержави шукати підтримку через альянси з іншими країнами та регіональними об'єднаннями. Це дозволяє їм підсилити свої позиції та захистити суверенітет у стосунках з великими державами;

4) мікродержави часто використовують креативні та нестандартні дипломатичні підходи, зокрема активне залучення громадянської дипломатії та використання цифрових платформ для підвищення міжнародного іміджу та залучення інвестицій;

5) мікродержави прагнуть до стабільності через підтримку міжнародного права та посередництво у конфліктах. Це дає їм змогу виступати як нейтральні посередники, сприяючи миротворчій діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арх. Ґаллагер: основа ватиканської дипломатії –християнський реалізм. Vatican News. 07.07.2024. URL: <https://www.vaticannews.va/uk/vatican-city/news/2024-07/gallagher-manila-pro-vatykansku-dyplomatiyu.html> (дата звернення: 17.10.2024).
2. Асиметрія міжнародних відносин / Г. М. Перепелиця [та ін.] ; ред. Г. М. Перепелиця, О. М. Субтельний. К. : Видавничий дім «Стилос», 2005. 555 с.
3. Балак І.О. Зовнішньоекономічна діяльність Ліхтенштейну. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: Міжнародні відносини*. Луцьк: Волин. націон. ун-т ім. Лесі Українки. 2011. № 21 (218). С. 131-136.
4. Балак І.О., Пікулик О.Б. Роль мікродержав Європи в світовій економіці. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 39. DOI: 10.32782/2524-0072/2022-39-66
5. Бирюкова Д. В. Микронации как субъекты международного права. *Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П. Є. Казанського*: матеріали четвертої міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 8–9 лист. 2013 р.) / відп. за випуск к.ю.н., доц. М. І. Пашковський; Національний університет "Одеська юридична академія". Одеса : Фенікс, 2013. С. 70-73.
6. Бугай Д., Чех О. Держави-члени та території, що не охоплюються Інтерпол. 05/04/2021. Випуск 2. URL: <https://vbpartners.ua/publikacziyi/urok-geografii-vid-interpolu-derzhavi-chleni-ta-teritorii-shho-ne-ohopljujutsja-organizaciiyu-interpol-u-cifrah-ta-faktah-vipusk-2> (дата звернення: 17.10.2024).
7. Виступ Президента України на засіданні Ради Безпеки ООН. 5 квітня 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-na-zasidanni-radi-bezpeki-onn-74121> (дата звернення 09.10.2024).
8. Гбур З. В. Виклики та загрози в морській безпеці України. *Інвестиції : практика та досвід : наук.-практ. журн.* 2022. № 3. С. 66-71.

9. Гірман А. П. Міжнародні відносини та світова політика: імперативи сучасності. *Регіональні студії* / Гельветика. 2020. С. 34-39. <http://www.regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/21/7.pdf> (дата звернення: 17.10.2024).
10. Глобальна та національна безпека: підручник / авт. кол.: В.І. Абрамов, Г.П. Ситник, В.Ф. Смолянчук та ін. / за заг. ред. Г.П.Ситника. Київ : НАДУ, 2016. 1133 с.
11. Григор О.О. Технології політичного спілкування в контексті сучасних глобалізаційних змін. *Гілея: науковий вісник*. 2015. Вип. 100. С. 230-235.
12. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відношень та співробітництва між державами у відповідності зі Статутом Організації Об'єднаних Націй: міжнародний документ від 24.10.1970. *Ligazakon*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU70012> (дата звернення: 17.10.2024).
13. Дерев'янка І.П. Асиметрія міжнародних відносин: теоретичний вимір. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2012. Вип. 19. С. 122-127.
14. Дорош Л., Дверій П. Малі та мікродержави у системі міжнародних відносин: підходи до визначення та ключові характеристики. *Вісник Львівського університету. Серія: Філософсько-політологічні студії*. 2021. Вип. 38. С. 148-155.
15. Дудко Д.І. Мальта. Особливості економічного зростання з другої половини ХХ ст. Країни Південної Європи. Інститут всесвітньої історії НАН України. Енциклопедія. Том 1. 2017. С. 531-540.
16. Економіка зарубіжних країн: конспект лекцій. С. В. Нараєвський, К.Ю. Редько. Київ: КПП ім. Ігоря Сікорського, 2021. 104 с.
17. Єремєєва І.А. Теорії цивілізацій та міжнародні конфлікти : підруч. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 144 с.
18. Загурська-Антонюк В. Ф. Міжнародна безпека у контексті глобалізації сучасного світу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 13-14. С. 103-109.

19. Зінченко О. Форми правління карликових держав Європи (порівняльний аналіз). *Вісник Національної академії наук України*. 2018. Т. 25, № 2. С. 99-113.

20. Їжак О.І., Мерніков Г.І. Сучасна система міжнародних відносин – стан, виклики, загрози, можливі сценарії. *Вісник Національної академії наук України*. 2019. № 2. С. 3-29. DOI: doi.org/10.15407/visn2019.02.003

21. Іжевська Т. І. Погляд на особливості ватиканської дипломатії. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2009. Вип. 15. С. 126-128.

22. Климончук В. Гуманітарна дипломатія як пріоритет зовнішньої політики Кувейту та ОАЕ. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2022. № 3 (14). С. 134-147. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2022-03-137-147>

23. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права від 10.12.1982. *Ligazakon*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU82K23R> (дата звернення: 17.10.2024).

24. Кононенко В. Освітня дипломатія: Центр конституціоналізму і прав людини Європейського Гуманітарного Університету *Європейська дипломатія у ХХІ столітті* : матеріали V Науково-практичного круглого столу (22 грудня 2022 року, м. Харків) / За ред. Д. В. Миколенка, В. П. Солових. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. С. 34-38.

25. Кононенко В.П. Механізми міжнародного захисту економічних, соціальних та культурних прав людини в умовах глобалізації. *Традиційна культура в умовах глобалізації: сучасні соціокультурні практики*: матер. Міжнар. наук.-практ. конференції, (29-30 жовтня 2010 р.). Х.: Видавець Савчук О.О., 2010. С. 96-99.

26. Леонов В. В. Парадокс асиметрії в сучасних міжнародних збройних конфліктах / В. В. Леонов, Б. О. Ворovich // *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. 2016. № 1. С. 29-34.

27. Малий М. В. Інформаційна політика держави: стан і стратегія розвитку. Електронна бібліотека Інституту журналістики. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1341> (дата звернення: 17.10.2024).
28. Маркарян М. В. Віртуальне дипломатичне представництво: адміністративно-правовий аналіз. *Київський часопис права*. 2021. № 2. С. 18-22.
29. Мельник С. О. Протест у міжнародному праві. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2012. Вип. 19. С. 140-147.
30. Міжнародні економічні відносини та світова політика. Частина 1: Навчальний посібник / Лютак О.М., Баула О.В., Галазюк Н.М., Зелінська О.М., Корольчук Л.В., Кравчук П.Я., Урбан О.А., Полянська Т.О. Луцьк: СПД Гадяк, друкарня «Волиньполіграф», 2022. 324 с.
31. Мостіпака О. Офшорні юрисдикції. *Сталий розвиток економіки*. 2016. № 4(33). С. 189-195.
32. Отенко П. В. Неузгодженість критеріїв міжнародно-правового визнання держав. *Актуальні проблеми сучасного міжнародного права* : зб. наук. ст. за матеріалами І Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р. : у 2 ч. Харків, 2015. Ч. 2. С. 298-302.
33. Посольство України в Італійській Республіці, в Республіці Мальта та в Республіці Сан Марино (за сумісництвом). URL: <https://mfa.gov.ua/embassies/malta> (дата звернення: 17.10.2024).
34. Примуш Р. Б. Національна безпека як важливий чинник функціонування держави в умовах сучасних глобальних викликів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 7-8. С. 42-45.
35. Примуш Р. Б. Система колективної безпеки як основа національної та міжнародної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 5-6. С. 71-75.
36. Про перелік офшорних зон : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2011 року No 143. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/244091721> (дата звернення: 17.10.2024).

37. Прохазка Г. Міжнародно-правовий аналіз функціонування мікронацій. *Полтавський правовий часопис*. 2021. № 3. С. 85-98. DOI: <https://doi.org/10.21564/2786-7811.3.287714>
39. Розумний М.М. Кризовий потенціал асиметрії міжнародних відносин. *Стратегічна панорама*. 2015. № 1. С. 28-34.
40. Рудько С.О. Зовнішня політика країн Західної Європи в постбіполярний період: навчально-методичний посібник із курсу. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. 412 с.
41. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду: міжнародний документ від 26.06.1945. *Ligazakon*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU45001U> (дата звернення: 17.10.2024).
42. Тимченко Л., Кононенко В., Про необхідність політичних, інституційних та фінансових реформ ООН. *Фінанси, економіка, право vs війна* [Електронне видання] : збірник тез Міжнародного конгресу (м. Ірпінь, 27 квітня 2022 р.). Ірпінь : Державний податковий університет, 2022. С. 294-299.
43. Тимченко Л.Д., Кононенко В.П. Міжнародне право: підручник. К.: Знання, 2012. 631 с.
44. Толстов С.В. Система міжнародних відносин: внутрішні зв'язки та регулюючі механізми. *Антологія творчих досягнень*. 2004. №. 1. С. 263-289.
45. Чмельов В. Мазур В. Інформаційна політика України в асиметричних міжнародних відносинах. *Науковий вісник Національного Авіаційного Університету*. 2013. Том 1 № 1. С. 114-120.
46. Шапошніков А.О. Роль віртуальних держав/мікронацій у сучасній політиці. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2015. № 3/4. С. 32-37.
47. Amstrup N. The Perennial Problem of Small States: A Survey of Research Efforts. *Cooperation and Conflict*. 1976. № 11. pp. 163-182.
48. Berridge G.R. Talking to the Enemy: How States without 'Diplomatic Relations' Communicate. London. Published by St Martin's Press, 1994. 178 p.

49. Bjöl E. 'Small States in International Politics', in A. Schou and A. Brundtland (eds), *Small States in International Relations* (Almqvist & Wiksell: Stockholm, 1971. 250 p.

50. Bloomfield L., FarerLeon T., Gordenker L. *Collective Security in a Changing World*. Institute for International Studies Brown University. December 1992. URL: https://www.researchgate.net/publication/265007564_Collective_Security_in_a_Changing_World#fullTextFileContent (Last accessed: 11.10.2024).

51. Duursma J. C. *Fragmentation and the International Relations of Micro-States: Self-Determination and Statehood*. Cambridge: Cambridge University Press. 1996. 492 p.

52. East M. Size and Foreign Policy Behaviour: A Test of Two Models. *World Politics*, Volume 25, Issue 4, July 1973, pp. 556-576. DOI: <https://doi.org/10.2307/2009952>

53. Education diplomacy. Diplo. URL: <https://www.diplomacy.edu/topics/education-diplomacy/> (Last accessed: 11.10.2024).

56. Goetschel L. *Small States and the Common Foreign and Security Policy (CFSP) of the EU: A Comparative Analysis*. NRP42 Project-4042-044205. Final Report. Berne, May 2000. 117 p.

57. Harsh V. Pant. *Safeguard the Indo-Pacific / The UN Turns Seventy-Five. Here's How to Make it Relevant Again*. Sep 14, 2020. URL: <https://www.cfr.org/councilofcouncils/global-memos/un-turns-seventy-five-heres-how-make-it-relevant-again> (Last accessed: 11.10.2024).

58. Hass M. A. *Geopolitics and Nations: Why Liechtensteiners Exist*. *Social Science Research Network [SSRN]*. 2004. pp. 1-35.

59. Henrikson A. *Diplomacy and Small States in Today's World*. Paper presented at the International Conference on the Diplomacy of Small States. Malta, 2007. URL: <https://learn.diplomacy.edu/pool/fileInline.php?&id=20932#e11> (Last accessed: 11.10.2024).

60. Höne K. Would the real diplomacy please stand up! Education diplomacy. 30.06.2017. URL: <https://www.diplomacy.edu/blog/would-real-diplomacy-please-stand/> (Last accessed: 11.10.2024).
61. James A. Diplomatic Relations and Contacts Get access Arrow. *British Yearbook of International Law*. Volume 62, Issue 1, 1991, pp. 347-387. DOI: <https://doi.org/10.1093/bybil/62.1.347>
62. Kagotani K., Chin W. When Do Diplomatic Protests Boomerang? Foreign Protests against US Arms Sales and Domestic Public Support in Taiwan. *International Studies Quarterly*. 2022. Volume 66I. ssue 3. pp. 1-9. DOI: <https://doi.org/10.1093/isq/sqac043>
63. Large C. Microstates and the EU: Identity, Policymaking and the Quest for an Independent Future. *E-International Relations*. May 21 2023. URL: <https://www.e-ir.info/2023/05/21/microstates-and-the-eu-identity-policymaking-and-the-quest-for-an-independent-future/> (Last accessed: 11.10.2024).
64. Liverani M. International Relations in the Ancient Near East. *New York, Palgrave*. 2001. pp. 146-150.
65. Lukaszewski M. Research on European Microstates in Social Science, Selected Methodological and Definitional Problems. *Ad Alta Journal of Interdisciplinary Research*. 2011, no. 2, pp. 74-77.
66. Machani A. The U.N. Is in Danger of Becoming Irrelevant. *World politics review*. March 1, 2022. URL: <https://www.worldpoliticsreview.com/articles/30360/repeated-failures-call-into-question-the-united-nations-purpose> (Last accessed: 11.10.2024).
67. Maresceau M. The Relations between the EU and Andorra, San Marino and Monaco. *Law and Practice of EU External Relations: Salient Features of a Changing Landscape*. Cambridge: Cambridge University Press. pp. 270-308.
68. McGlinchey S. International Relations and the Global System. *Foundations of International Relations* (London: Bloomsbury). Sep 20 2022. URL: <https://www.e-ir.info/2022/09/20/international-relations-and-the-global-system/> (Last accessed: 10.10.2024).

69. McIntyre A. The Importance of Negotiation Preparedness: Reflections on the Caribbean Experience. *Dialogue: A Policy Bulletin of Caribbean Affairs*. 1994. 1, no. 1. URL: <https://journals.sta.uwi.edu/ojs/index.php/cd/article/view/33> (Last accessed: 10.10.2024).

70. Mohamed A. The Diplomacy of Micro-States. Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael'. 2006. 41 p. URL: <https://www.clingendael.org/publication/diplomacy-micro-states> (Last accessed: 10.10.2024).

71. Ogashiwa Y. *Micro-states and Nuclear Issues* (Suva, Fiji: University of the South Pacific, 1991. 100 p.

72. Psaila S. *Small States at the United Nations*. A dissertation presented to the Faculty of Arts, University of Malta, for the degree of Master's in Contemporary Diplomacy February. 2010. 90 p.

73. Riordan S. Stop inventing «new diplomacies». USC Center on Public Diplomacy. 21.06.2017. URL: <https://uscpublicdiplomacy.org/blog/stop-inventing-new-diplomacies> (Last accessed: 10.10.2024).

74. Simpson A. *A Theory of Disfunctionality The European Micro-states as Disfunctional States in the International System*. Vernon Press, 2021. 262 p.

75. Simpson A. On the Identification and Definition of Microstates. *Microstates and Small Island States in International Affairs*. 2022. vol. 74, no. 2. URL: <https://jia.sipa.columbia.edu/content/identification-and-definition-microstates> (Last accessed: 10.10.2024).

76. Stiles K. W. *Trust and Hedging in International Relations*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press. 2018. 318 p. DOI: <https://doi.org/10.3998/mpub.9750852>

77. Stringer K. D. Pacific Island Microstates: Pawns or Players in Pacific Rim Diplomacy? *Diplomacy & Statecraft*, 2006. № 17(3). pp. 547–577. DOI: <https://doi.org/10.1080/09592290600867636>

78. Sutton P., Payne A. Lilliput under Threat: the Security Problems of Small Island and Enclave Developing States. *International Studies*. 1993. XLI, pp. 579-593. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.1993.tb01657.x>

79. Tanganelli D., Pou V. Commercial diplomacy in action to ensure a micro-state's international competitiveness during years of economic and political turmoil: the case of Andorra. *International Journal of Diplomacy and Economy*. 2011. № 1(2). pp. 163-176. DOI: 10.1504/IJDIPE.2012.051682

80. The Caribbean Community (CARICOM). CARICOM Secretariat Turkeyen Georgetown. Guyana. 2024. URL: <https://caricom.org/our-community/who-we-are/> (Last accessed: 10.10.2024).

81. Vergara Leiva F.A. The Role of Small States in the Multilateral Framework. *DiploFoundation*. 2011. URL: <https://www.diplomacy.edu/resource/the-role-of-small-states-in-the-multilateral-framework/> (Last accessed: 10.10.2024).

82. Wilkinson P. 'States', *International Relations: A Very Short Introduction*, 1st edn, Very Short Introductions. Oxford, 2007; online edn, Oxford Academic, 24 Sept. 2013. DOI: <https://doi.org/10.1093/actrade/9780192801579.003.0002>

83. Zielonka J. Empires and the Modern International System. *Geopolitics*, 2012. 17(3). pp. 502-525. DOI: <https://doi.org/10.1080/14650045.2011.595440>